

شرح وقایع اصلاح یارانه‌ها

مولفین: دومینیک کایلام

رومن زیتک

محمدرضا فرزین

معاون وقت وزیر امور اقتصادی و دارایی و رییس ستاد هدفمندسازی یارانه‌ها

مترجمین: بهاره عریانی

کارشناس ارشد اقتصاد و عضو هیات علمی موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی
B_oryani2004@yahoo.com

هدی اسمعیلی

دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی
hoda_esmaeely@yahoo.co.uk

انرژی، یارانه، سود نفت [۱]

می‌یابد.

چکیده

در هجدهم دسامبر سال ۲۰۱۰، ایران قیمت محصولات کشاورزی و نفت داخلی خود را تا ۲۰ برابر افزایش داد. این اقدام، ایران را به اولین کشور عمده صادرکننده نفت تبدیل کرد که در راستای کاهش قابل ملاحظه یارانه‌های ضمنی انرژی گام برداشته است. مقاله حاضر مروری بر موضوعات اقتصادی و تخصصی مرتبط با برنامه‌ریزی و اجرای اولیه این اصلاح از جمله پرداخت‌های انتقالی به خانوارها و اطلاع‌رسانی عمومی [۲] دارد که نقش به‌سزایی در موفقیت این اصلاحات ایفا کرده‌اند. علاوه بر این، موضوع مربوط به اصلاح مذکور به ترتیب تاریخ زمانی (به‌ویژه در مراحل نهایی آماده‌سازی) بررسی می‌شود. در نهایت مقاله با بررسی چالش‌های اصلی فاز دوم هدفمندی خاتمه

مقدمه

روز شنبه، هجدهم دسامبر سال ۲۰۱۰ ساعت ۹ صبح به وقت تهران، احمدی نژاد رئیس‌جمهور ایران در سخنرانی تلویزیونی خود در برنامه «گفتگو با ملت» اعلام کرد، زمان اجرای آنچه گسترده‌ترین «جراحی اقتصادی» تاریخ معاصر ایران نامیده می‌شود، فرا رسیده است. درست پس از نیمه شب نوزدهم دسامبر، رسانه‌های ایرانی فعالیت‌های خود جهت بیان جزئیات ساختار جدید قیمت سوخت‌های مایع را آغاز کردند. ظرف مدت ۲۴ ساعت، قیمت جدید گاز طبیعی، برق و تعرفه‌های آب منتشر شد و سقف‌های مجاز افزایش تعرفه‌های تاکسی و حمل و نقل عمومی نیز به‌دنبال آن تعیین شد. در آن زمان، حدود ۸۰ درصد جمعیت ایران دسترسی نامحدودی به پرداخت‌های جبرانی داشتند

که در اوایل اکتبر ۲۰۱۰ در حساب‌های بانکی ویژه‌ای واریز شده بود.

این اصلاح، رسماً به «اصلاح هدفمند یارانه‌ها [۳]» اشاره دارد که ایران را به اولین کشور تولیدکننده و صادرکننده انرژی تبدیل کرد که به کاهش بخش عمده‌ای از یارانه‌های غیرمستقیم فرآورده‌های نفتی مبادرت کرد و پرداخت‌های ناشی از افزایش قیمت انرژی در میان جمعیت را جایگزین آنها کرد. [۴] طبق برآوردها، افزایش قیمت، سالانه حدود ۵۰-۶۰ میلیارد دلار آمریکا از یارانه‌های تولیدی می‌کاهد. تا دسامبر ۲۰۱۱ (۱۲ ماه اول پس از افزایش قیمت)، خانوارهای ایرانی حداقل ۳۰ میلیارد دلار آمریکا در قالب وجه نقد دریافت خواهند کرد و ۱۵-۱۰ میلیارد دلار دیگر نیز برای سرمایه‌گذاری‌های مالی جهت انجام بازسازی‌ها با هدف کاهش شدت انرژی در اختیار شرکت‌ها قرار خواهد گرفت.

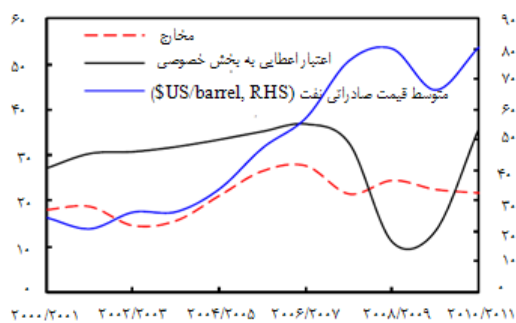
مقاله حاضر چند ماه پس از شروع اصلاح یارانه‌ها نوشته شد. این مقاله به صورت خلاصه به بیان آماده‌سازی‌های اولیه جهت انجام اصلاح، اجرای آن و مخاطرات و سیاست‌های ضروری پس از اجرا اشاره دارد. هدف اصلی مقاله مستندسازی اقدامات مختلف سیاست‌گذاران ایرانی و نهادهای اجرایی طی دوره آماده‌سازی و اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها می‌باشد. در این مقاله، سایر سیاست‌ها و اصلاحات اقتصادی بلندمدت ایران طی سال‌های گذشته بیان نمی‌شوند. به طور دقیق‌تر، مقاله حاضر به سیاست‌های کلی کلان اقتصادی ایران (به‌ویژه سیاست‌های مالی، پولی و اعتباری و ارزی) در دوره پیش از اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها و ماه‌های پس از انجام تعدیل قیمت نمی‌پردازد.

مقاله حاضر نگاهی دو بُعدی به اصلاح دارد. در واقع این مقاله نگاهی به موضوعات تخصصی و اقتصادی خاص مربوط به برنامه ریزی و اجرای اصلاح دارد. علاوه بر این، اصلاح مذکور از منظر ترتیب زمانی وقایع بویژه در مراحل پایانی آماده‌سازی آن بررسی می‌شود. ساماندهی مقاله به شرح زیر است: مقاله با مروری مختصر بر نقش نفت در اقتصاد ایران در بخش دوم ادامه می‌یابد. در بخش سوم بحث‌های مربوط به اهداف اصلاح ارائه می‌شود. بخش چهارم به توصیف فرآیندهای سیاسی و زمینه‌هایی

که منجر به تصویب «قانون اصلاح هدفمند یارانه‌ها» در ژانویه ۲۰۱۰ شد، می‌پردازد. بخش پنجم به بحث مربوط به موضوعات مورد بررسی مقامات در زمان تصمیم‌گیری پیرامون زمان‌بندی گسترده و میزان افزایش‌های اولیه قیمت‌های انرژی اختصاص دارد و مروری بر مهمترین اقدامات فنی - اجرایی و اقتصادی نهادهای اجرایی مختلف برای آماده‌سازی و اجرای اصلاح دارد. بخش ششم، به بررسی اطلاع‌رسانی‌های عمومی موفق مقامات در حمایت از اصلاح می‌پردازد. بخش هفتم بر تحولات زمانی هفته‌های قبل و بعد از روز اصلاح تمرکز دارد و نگاهی درون‌نگر به اضطراب‌ها و هیجان‌های فزاینده میان نهادهای سیاسی و اجرایی ایران، رسانه‌ها و جامعه‌ای که به ناچار شاهد افزایش عمده قیمت‌ها می‌باشند، دارد. در نهایت مقاله در بخش هشتم با مروری بر چالش‌های اصلی پیش روی اقتصاد ایران به دلیل آغاز تعدیل قیمت‌های جدید انرژی و تغییر قابل توجه توزیع درآمد و تصمیمات هزینه‌ای مرتبط با این اصلاح خاتمه می‌یابد.

۱. نقش نفت در اقتصاد ایران

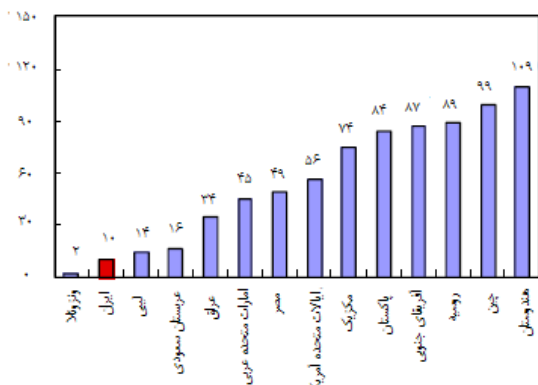
هرچند تولید نفت و گاز به طور فزاینده سهم کوچکتری از تولید ناخالص داخلی واقعی را تشکیل می‌دهد، باز هم درآمدهای نفت و گاز منبع اصلی عواید خارجی و درآمدهای مالی به شمار می‌روند. سهم نفت در تولید ناخالص داخلی واقعی از متوسط ۴۰ درصد در دهه ۱۹۶۰ به حدود ۱۰/۵ درصد در دهه گذشته کاهش یافت که مبین متوسط رشد سالانه ۵/۷ درصدی تولید ناخالص داخلی غیرنفتی در مقایسه با ۴/۴ درصد تولید ناخالص داخلی نفت و گاز می‌باشد. به رغم رشد سریع صادرات غیرنفتی، حدود ۷۲ درصد درآمدهای صادراتی دهه گذشته را دریافتی‌های نفت و گاز تشکیل داده است. علاوه بر این، درآمدهای نفت و گاز ۶۵ درصد درآمدهای مالی است و به رغم تنوع درآمدهای مالی، همچنان منبع اصلی تأمین مالی پروژه‌های توسعه‌ای در آینده قابل پیش‌بینی باقی خواهد ماند.

ماخذ: مقامات ایرانی و برآوردهای پرسنل صندوق

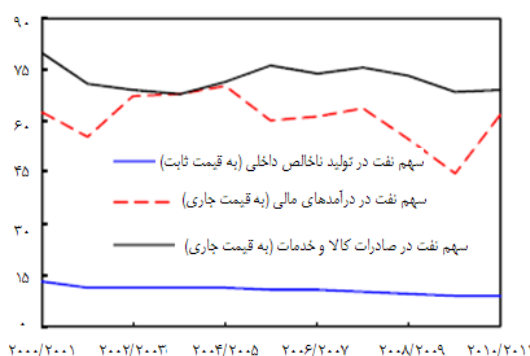
نمودار ۲- مخارج، اعتبارات و قیمت صادراتی نفت (برحسب میلیارد ریال)

قیمت‌های داخلی انرژی در ایران مانند بسیاری از کشورهای صادرکننده نفت به صورت اجرایی [۸] تعیین می‌شوند. به طور دقیق‌تر، این قیمت‌ها در سطحی تعیین می‌شوند که هزینه‌های تولید را پوشش دهند و به ندرت تغییر می‌کنند. این روش قیمت‌گذاری زمانی که قیمت‌های بین‌المللی نفت نسبتاً باثبات و پایین و نزدیک هزینه‌های تولید است، به خوبی عمل می‌کند. با اینحال، زمانی که قیمت‌های بین‌المللی پس از سال ۲۰۰۲ شروع به افزایش کرد، قیمت‌های داخلی پایین انرژی به طور فزاینده‌ای از ارزش بازاری نفت فاصله گرفت. علاوه بر این، نرخ‌های بالای تورم داخلی و کاهش‌های بعدی نرخ ارز به کاهش بیشتر قیمت‌های داخلی انرژی در مقایسه با استانداردهای بین‌المللی آنها انجامید. در مارس سال ۲۰۰۲، یکسان‌سازی نرخ‌های ارز و کاهش ارزش ریال ناشی از آن بر اختلاف رو به رشد قیمت‌های بین‌المللی و داخلی انرژی دامن زد.

ماخذ: GTZ (www.gtz.de/en/themen/29957.htm)

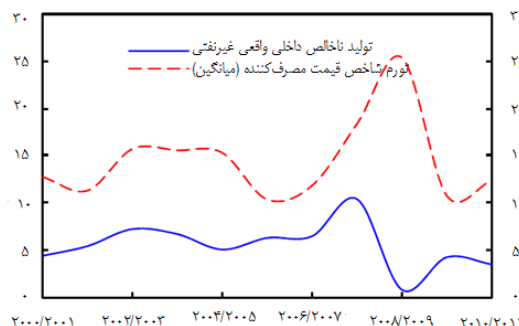
نمودار ۴- قیمت‌های خرده‌فروشی بنزین در کشورهای منتخب (نوامبر ۲۰۰۸، برحسب سنت آمریکا به ازای هر لیتر)

ماخذ: مقامات ایرانی و برآوردهای پرسنل صندوق

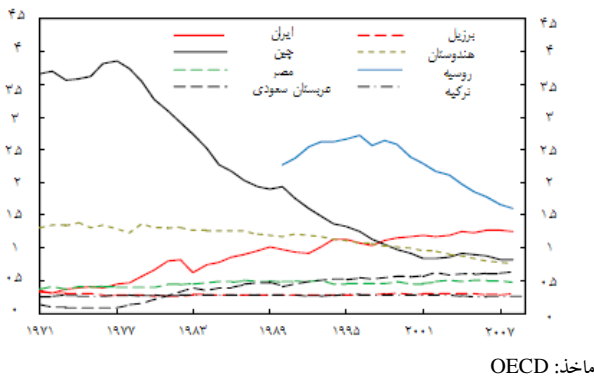
نمودار ۱- سهم نفت در تولید ناخالص داخلی، درآمدهای مالی و صادرات (درصد)

وابستگی بالای اقتصاد ایران به درآمدهای حاصل از صادرات نفت، اثر شدیدی بر ادوار تجاری [۵] آن دارد. در جدیدترین ادوار تجاری سال‌های ۲۰۰۸ - ۲۰۰۲، مخارج مالی و رشد اعتباری با افزایش قیمت‌های نفت و درآمدهای صادراتی افزایش یافته است که پیامد آن دو آتشه شدن اقتصاد [۶] و در نتیجه افزایش شدید تورم بود. سیاست‌های مضیق پولی و مالی [۷] با کاهش شدید صادرات نفت به دلیل رکود سال‌های ۲۰۰۹ - ۲۰۰۸ مقارن بود که پیامد آن کاهش سریع تورم و تولید بود.

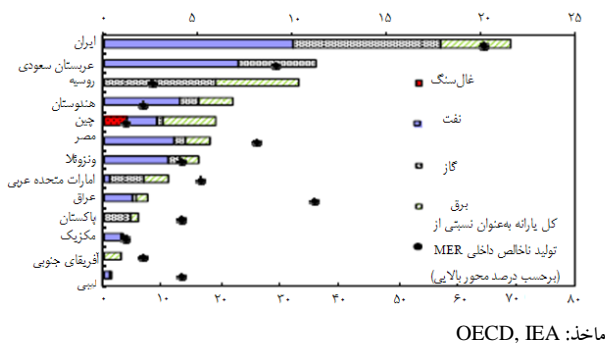
ماخذ: مقامات ایرانی و برآوردهای پرسنل صندوق

نمودار ۳- تولید ناخالص داخلی واقعی غیرنفتی و میانگین شاخص قیمت مصرف‌کننده (تغییر برحسب درصد سالانه)

ماخذ: OECD

نمودار ۶- عرضه انرژی به ازای هر واحد تولید ناخالص داخلی

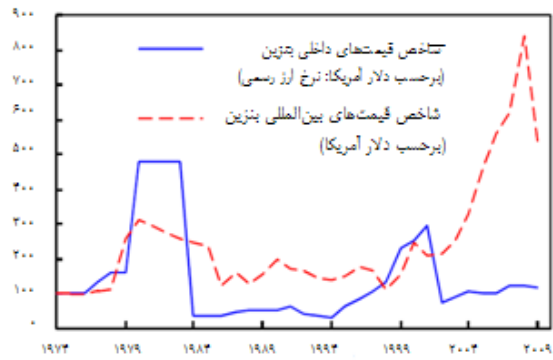

ماخذ: OECD, IEA

نمودار ۷- ارزش اقتصادی مصرف سوخت فسیلی (برحسب میلیارد دلار آمریکا، ۲۰۰۹)

۲. اهداف اصلاح قیمتی

در سال ۲۰۰۸، تعداد کمی از مردم در خصوص ضرورت‌های اصلاح قیمت‌های داخلی انرژی تردید داشتند. به موازات افزایش قیمت‌های بین‌المللی نفت به ۱۵۰ دلار آمریکا به ازای هر بشکه و ثبات قیمت‌های فوب بنزین در سطح دو دلار به ازای هر لیتر، قیمت‌های داخلی بنزین (۰/۱ دلار به ازای لیتر) با قیمت‌های واقعی تفاوت بسیاری داشت که با هیچ نظریه اقتصادی قابل توجیه نبود. برای تأمین تقاضای داخلی، واردات بنزین افزایش یافت. در چنین شرایطی، ائتلاف سوخت و قاچاق آن به کشورهای همسایه سرخط اخبار را به خود اختصاص داده بود. [۱۱] مقامات ایرانی از همان ابتدا به‌وضوح می‌دانستند که هدف اصلی اصلاح، کاهش ائتلاف انرژی و منطقی کردن مصرف آن است. آنها معتقد بودند که با جبران خانوارها در مقابل افزایش قیمت انرژی، رفاه اغلب مصرف‌کنندگان افزایش خواهد یافت، چراکه قیمت‌های

ماخذ: مقامات ایرانی و برآوردهای پرسنل صندوق

نمودار ۵. ایران: شاخص قیمت‌های بین‌المللی و داخلی نفت (۱۰۰=۱۹۷۴)

قیمت‌های ارزان‌تر انرژی با تحریک تقاضا، ایران را به کشوری با بالاترین سطح یارانه انرژی تبدیل کرده است. جای تعجبی ندارد که استفاده از انرژی داخلی و شدت انرژی در ایران، همچون بسیاری از کشورهای تولیدکننده انرژی، به سرعت افزایش یافته است. قیمت‌های داخلی ارزان انرژی با افزایش سریع مصرف انرژی در ایران، آن را به یکی از اقتصادهای با بالاترین شدت انرژی در جهان تبدیل کرد. جذب داخلی بالای فرآورده‌های تقطیر نفت خام [۹]، گاز طبیعی و برق دسترسی به فرآورده‌های این انرژی را برای بازارهای صادراتی کاهش داده است. ضمن آنکه شرکت‌های نفتی ایران نیز به میزان قابل توجهی با کمبود وجوه مورد نیاز جهت سرمایه‌گذاری مواجه هستند، چراکه، قیمت‌های داخلی انرژی در کمترین سطح بازایی هزینه [۱۰] تعیین می‌شوند.

آلودگی‌های زیست محیطی و اثرات آن بر سلامت انسانی و همچنین اتلاف وقت در نتیجه ترافیک‌های زیاد در جاده‌های ایران بر ضرورت‌های هدفمند کردن یارانه‌ها افزوده است. جای تعجبی ندارد که در سال ۲۰۰۷، برخی تحلیلگران نه تنها در خصوص برنامه ایران برای افزایش ظرفیت تولید نفت خود بلکه در خصوص توانایی آن در توقف کاهش تولید نفت و صادرات آن تردید داشتند.

بالاتر انرژی انگیزه‌های برخی مصارف حاشیه‌ای (غیرضروری) بنزین را کاهش می‌دهد و جبران‌های نقدی به مصرف‌کنندگان اجازه خرید مقادیر بیشتری از کالاها و خدمات را می‌دهد. کادر (۱) با استفاده از مثال عددی به توضیح مساله بهینه‌سازی مصرف‌کننده و اثرات جانشینی و درآمدی افزایش قیمت جبران

شده [۱۲] می‌پردازد. درک نحوه اختصاص درآمدهای خانوارها و افراد و اینکه چگونه یک طرح ساده جبرانی می‌تواند برنده حمایت اجتماعی گسترده (به ازای حتی افزایش‌های شدید قیمت) باشد، برای طراحی اصلاحات ضروری بود.

کادر ۱- نظریه تعادل مصرف‌کننده

فرض کنید مصرف‌کننده (خانوار) نمونه سه میلیون ریال در هر ماه به دست می‌آورد. تابع مطلوبیت وی به صورت زیر برآورد می‌شود:

$$U(E, O) = E^{(1/10)} \cdot O^{(9/10)}$$

که در آن E مبین انرژی مصرفی و O نشان دهنده مصرف سایر کالاها و خدمات می‌باشد. در وهله نخست، قیمت انرژی ($P_E R$) در سطح ۱,۰۰۰ ریال به ازای هر واحد و قیمت سایر کالاها و خدمات (P_O) در سطح ۱,۰۰۰ ریال تعیین می‌شود. مصرف‌کننده درآمد خود را با هدف حداکثر کردن مطلوبیت هزینه می‌کند. حداکثرسازی مطلوبیت برای مصرف‌کننده نمونه به صورت زیر می‌باشد:

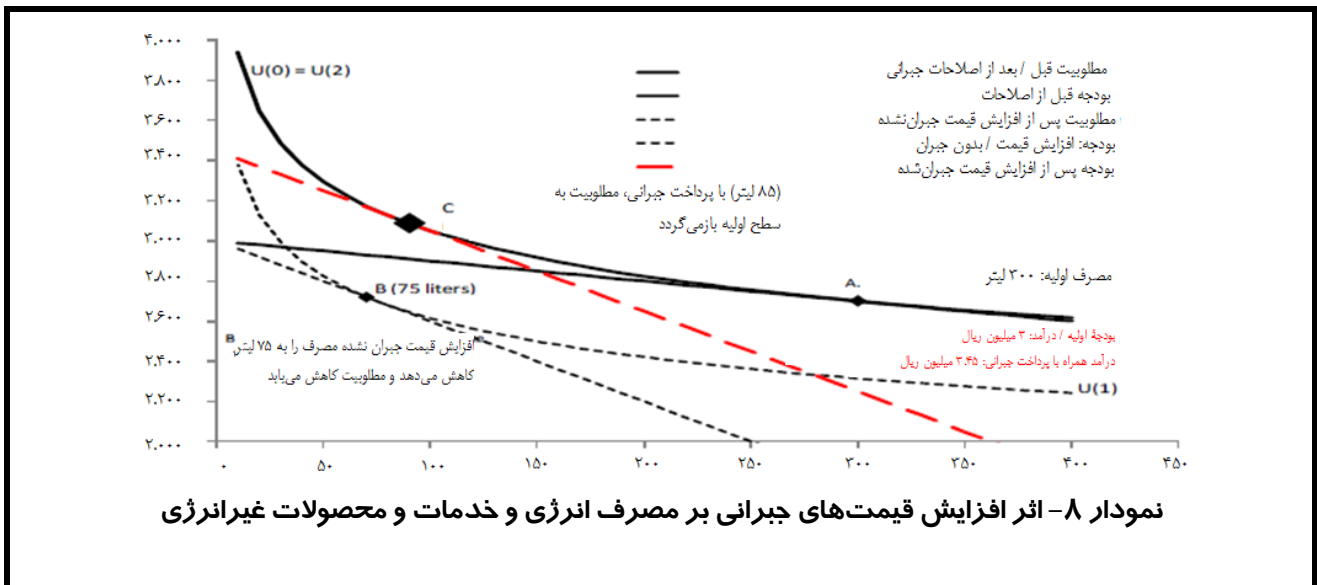
$$\text{Max} U(E, O) = E^{(1/10)} \cdot O^{(9/10)}$$

$$\text{St} : P_E \cdot E + P_O \cdot O \leq 3.000.000$$

در این مثال، مصرف‌کننده مطلوبیت خود را با خرید ۳۰۰ واحد انرژی و ۲,۷۰۰ واحد از سایر کالاها و خدمات حداکثر می‌کند. به هر حال، از آنجا که قیمت‌های داخلی انرژی زیر هزینه فرصت آن است، اگر چنین امری امکان‌پذیر باشد، اغلب خانوارها رفاه خود را با فروش بخشی از انرژی مورد استفاده در قیمتی معادل هزینه فرصت آن افزایش می‌دهند و به خرید واحدهای بیشتری از سایر کالاها و خدمات مبادرت می‌کنند. در عمل، صادرات انرژی به بازارهای بین‌المللی توسط افراد دشوار است. در نتیجه، به دلیل قرار گرفتن مصرف‌کننده در تعادل غیربهینه، اتلاف انرژی وجود دارد.

جهت غلبه بر این مشکل، دولت تصمیم می‌گیرد که اجازه انتقال تغییرات قیمت بین‌المللی بر بازار داخلی را بدهد. البته افزایش قیمت از سوی مردم قابل قبول نیست، مگر آنکه آنها از پرداخت‌های جبرانی مناسب بهره‌مند شوند. چنین پرداخت‌های جبرانی به مصرف‌کنندگان اجازه می‌دهد که کاهش مطلوبیت ناشی از افزایش قیمت انرژی را با افزایش مصرف سایر کالاها و خدمات جبران کنند.

در نمودار (۸)، خانوار نمونه در ابتدا ۳۰۰ واحد انرژی و ۲,۷۰۰ واحد از سایر کالاها و خدمات خریداری می‌کند و مطلوبیت $U(0)$ (نقطه A) را به دست می‌آورد. پس از افزایش چهار برابری قیمت انرژی از ۱,۰۰۰ ریال به ازای هر لیتر به ۴,۰۰۰ ریال به ازای هر لیتر، در صورت عدم پرداخت جبرانی، مطلوبیت خانوار در نتیجه کاهش درآمدهای حقیقی کاهش می‌یابد. با قیمت‌های جدید، خانوارها تصمیم می‌گیرند که ۷۵ لیتر انرژی و ۲,۷۰۰ واحد از سایر کالاها و خدمات خریداری کنند. مطلوبیت آنها به $U(1)$ (نقطه B) کاهش می‌یابد. به‌منظور حصول اطمینان از عدم کاهش مطلوبیت خانوارها و پذیرش اصلاح توسط آنها، دولت به‌اندازه‌ای آنها را جبران می‌کند که خریدهای آنها از انرژی و سایر کالاها و خدمات آنها را به سطح مطلوبیت اولیه برساند $U(2) = U(0)$. در مثال زیر، پرداخت جبرانی حدود ۴۵۰,۰۰۰ ریال مصرف‌کنندگان را به سطح مطلوبیت اولیه $U(0)$ در نقطه C بازمی‌گرداند. در تعادل جدید، مصرف‌کننده حدود ۸۵ لیتر انرژی و ۳,۱۰۰ واحد از سایر کالاها و خدمات را خریداری می‌کند.

کادر ۲). درآمد حاصل از این صادرات می‌تواند از چرخه‌های مهم سرمایه‌گذاری در بخش انرژی حمایت کند. منظور سرمایه‌گذاری در آن بخش‌هایی است که قادر به افزایش ظرفیت تولید و پالایش و افزایش صادرات می‌باشند.

۳. وضع قانون مربوط به اصلاحات

بحث مجلس در خصوص قانون اصلاح یارانه از اواخر سال ۲۰۰۸م آغاز شد. در آن زمان، دولت پیشنهاد آغاز اصلاح در اوایل سال جدید ایرانی ۱۳۸۸ (۲۱ مارس ۲۰۰۹) داد. با اینحال، جلب حمایت سیاسی از این اصلاحات در ماه‌های پیش از انتخابات ریاست جمهوری سال ۲۰۰۹ دشوار بود. به‌ویژه، برخی از نمایندگان مجلس نگران بودند که پرداخت نقدی به افراد می‌تواند مزیت انتخابی مهمی برای انتخاب مجدد رییس جمهور وقت به‌همراه داشته باشد. در نتیجه، مجلس نتوانست در خصوص اصلاح یارانه در آن زمان به توافق برسد.

کار در خصوص وضع قانون هدفمند کردن به صورت جدی در پاییز ۲۰۰۹ از سر گرفته شد. بدتر شدن اوضاع اقتصادی، ناشی از تحریم‌های جدید شورای امنیت سازمان ملل و بحران‌های بین‌المللی، تحریم‌های یکجانبه علیه ایران و پیشرفت ضعیف اصلاح یارانه‌ها، ضرورت سیاسی برای تکمیل پروژه اصلاحات را تشدید کرد.

در پنجم ژانویه ۲۰۱۰، مجلس قانون هدفمند کردن یارانه‌ها

علاوه بر این، اصلاحات بهبود برابری اجتماعی در توزیع ثروت هیدروکربنی ایران را نیز به همراه خواهد داشت. برای فقرا - کسانی که به میزان کمی از قیمت‌های داخلی ارزان انرژی بهره‌مند می‌شوند -، پرداخت‌های جبرانی سهم بزرگی از درآمد آنها را تشکیل داد که می‌تواند عملاً هر ایرانی را از فقر خارج کند. این امر از جمله دلایل اصلی و استدلال‌های اخلاقی دولت در حمایت از اصلاح می‌باشد.

به احتمال زیاد اثر جان‌شنینی بزرگ ناشی از افزایش‌های قیمتی با توجه به رشد آهسته سال‌های اخیر و دو رقمی شدن نرخ بیکاری، می‌تواند به مثابه محرک مهمی برای تولید داخلی ایران و تلاش در راستای تنوع بخشی بیشتر تولیدات عمل کند. توزیع سالانه حدود ۳۰ میلیارد دلار در قالب پرداخت‌های جبرانی مستقیم به مردم از تقاضای داخلی و رشد بخش غیرانرژی حمایت می‌کند.

انتظار نمی‌رود که این اصلاحات در تثبیت مالی سهیم باشند. وضع قانون مربوط به اصلاح یارانه‌ها و بحث سیاسی پیش از آن، استفاده از کاهش یارانه‌های انرژی برای بهبود تراز مالی کشور را از حیث انتفاع خارج کرد. برعکس، اصلاحات ایران از جمله برنامه خصوصی‌سازی با هدف کاهش اندازه و نقش بخش دولتی در اقتصاد از سال ۲۰۰۶ آغاز شد. با اینحال، صرفه جویی بالقوه زیاد در مصرف انرژی داخلی می‌تواند مقادیر قابل توجهی از نفت خام و محصولات تصفیه شده در دسترس را برای صادرات آماده کند

اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برای سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۸۹
 (۲۰۱۵-۲۰۱۰) بود. [۱۳] در سال اول اجرای آن، هدف از انجام
 هدفمند کردن یارانه‌ها افزایش ۲۰۰ تریلیون ریال (۲۰ میلیارد
 دلار آمریکا) درآمدهای اضافی به ازای هر افزایش در قیمت بود.

را تصویب کرد که پس از آن به سرعت در ۱۳ ژانویه ۲۰۱۰ با این
 درک ضمنی که احتمالاً هدفمند کردن یارانه‌ها در آغاز سال
 جدید ایرانی (سال ۱۳۸۹-۲۱ مارس ۲۰۱۰) انجام خواهد شد به
 تصویب شورای نگهبان رسید. اصلاح یارانه‌ها برای مدت پنج
 سال برنامه‌ریزی شده بود که مقارن با برنامه پنجم توسعه

کادر ۲. شبیه‌سازی جریانات نقدی کلی حاصل از افزایش فرضی قیمت بنزین

اثر اصلاح قیمت بر جریانات مالی بخش بنزین در قالب مثال زیر نشان داده شده است. طبق برآوردها، افزایش چهار برابری قیمت بنزین در ایران موجب کاهش سریع مصرف انرژی در حدود ۶۶ میلیون تا ۵۴ میلیون لیتر می‌شود. در عین حال، برآورد شده است که فروش بنزین به ۸۱ میلیارد ریال: ۵۴/۸ میلیارد ریال از بازار داخلی و ۲۶/۳ میلیارد ریال از صادرات (یا صرفه‌جویی‌های ناشی از کاهش واردات) برسد. در نتیجه، دولت می‌تواند بدون تحمیل ضرر و زیان، بیش از یک میلیون ریال به هر نفر در هر سال پرداخت جبرانی اعطا کند. به طور دقیق‌تر، چنانچه دولت تمامی درآمدهای بادآورده ناشی از اصلاح یارانه‌ها را در میان خانوارها توزیع کند، می‌تواند ۹۰ دلار آمریکا به ازای هر نفر از خانوارهای پنج نفره در هر دوره زمانی دو ماهه توزیع کند. در عمل، تاحدودی جبران‌های پایین‌تر، موجه است و احتمالاً پذیرش اجتماعی نیز خواهد داشت. همچنین، بخشی از پرداخت‌های جبرانی به سایر مصرف‌کنندگان بنزین - بخش شرکت‌ها و دولت - اختصاص یافت.

قیمت‌های بنزین، درآمد و پرداخت‌های جبرانی ممکن

بازار بنزین		
پس از اصلاحات	قبل از اصلاحات	
۴,۰۰۰	۱,۰۰۰	قیمت‌های داخلی (ریال به ازای هر لیتر)
۵۴	۶۶	استفاده روزانه (متوسط، میلیون لیتر)*
۱۹/۷	۲۴/۱	مصرف سالانه (میلیارد لیتر)
۷۸,۸۴۰	۲۴,۰۹۰	درآمد کل (میلیارد ریال)
۸۱,۰۳۰		افزایش درآمد (میلیارد ریال)
۵۴,۷۵۰		از فروش داخلی
۲۶,۲۸۰		از افزایش فزاینده صادرات
۱,۰۸۰		هر فرد (هر سال، بر حسب هزار ریال)
۱۸۰		هر فرد (دوره زمانی دو ماهه، دلار آمریکا)
۹۰		هر خانوار پنج نفره (دوره زمانی دو ماهه، دلار آمریکا)
		اقلام سیاهه
۷,۰۰۰	۷,۰۰۰	قیمت صادرات بنزین (ریال)
۷۵	۷۵	جمعیت (میلیون نفر)
۱۰,۰۰۰	۱۰,۰۰۰	نرخ ارز (ریال / دلار آمریکا)

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، رسانه‌های ایرانی، برآوردهای پرسنل صندوق

* طبق گزارشات رسانه‌های ایرانی در اواخر ژانویه ۲۰۱۱

در قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، جایگزینی یارانه‌های تولیدی با پرداخت‌های انتقالی هدفمند به جمعیت و انجام برخی کمک‌ها به شرکت‌های ایرانی و دولت پیش‌بینی شده بود. این قانون تصریح کرده است که خانوارها حداقل ۵۰ درصد افزایش‌های درآمدی ناشی از هدفمند کردن یارانه‌ها را دریافت می‌نمایند. در ابتدا، منافع به صورت نقدی پرداخت شد، حال آنکه در فاز دوم، برخی درآمدهای اضافی برای حمایت از منافع اجتماعی بالاتر و کالاهای عمومی مورد استفاده قرار می‌گیرد. ۳۰ درصد درآمدهای اضافی برای کمک به شرکت‌های ایرانی جهت بازسازی، تعدیل و هزینه‌های انرژی بسیار بالا در اختیار آنها قرار می‌گیرد. ۲۰ درصد باقیمانده به دولت جهت پوشش صورت حساب‌های انرژی بالاتر آن اختصاص می‌یابد. به استناد ماده (۱۵) این قانون دولت مجاز به ایجاد سازمان جدید هدفمند کردن یارانه‌ها جهت تضمین مدیریت متمرکز کارآمد این اصلاحات شده است.

۴. آماده‌سازی اصلاح

دولت از مدت‌ها پیش به آماده‌سازی دقیق شرایط اجرای اصلاح جهت حصول اطمینان از اجرای موفق هدفمند کردن یارانه‌ها و حمایت آنها از سوی عموم مبادرت کرد. به ویژه، در این راستا به تصمیم‌گیری در خصوص زمانبندی و سرعت انجام تعدیل قیمتی، میزان توزیع و شکل پرداخت‌های جبرانی به مردم و بخش شرکتی مبادرت کرد. سیاست‌های کلان اقتصاد، زمینه لازم برای انجام هدفمند کردن یارانه‌ها در راستای کمک به کاهش تورم در دوره پیش از اصلاحات را فراهم کرد. اطمینان از توانایی نظام بانکی در توزیع پرداخت‌های جبرانی از جنبه‌های کلیدی هدفمند کردن یارانه‌ها به شمار می‌رفت.

۴-۱. ملاحظات زمانبندی انجام اصلاح یارانه‌ها

تصویب قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در اواسط ژانویه سال ۲۰۱۰، زمان کمی برای تضمین اجرای آن در تاریخ ۲۱ مارس ۲۰۱۰ باقی گذارد. با توجه به آنکه برخی جزئیات اجرای اصلاحات کلیدی نه مورد بحث قرار گرفتند و نه در قانون هدفمند کردن یارانه‌ها لحاظ شدند، به طور ضمنی چنین استنباط می‌شد که زمان اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها به تعویق خواهد

افتاد. برای مثال، گروه‌های جمعیتی واجد شرایط دریافت کمک‌های جبرانی، نحوه محاسبه و پرداخت کمک‌ها و تعداد دفعات توزیع آنها مشخص نبود.

مقامات دولتی درصدد تضمین تثبیت قیمت بسیاری از کالاهای اساسی غیرانرژی در زمان انجام هدفمند کردن یارانه‌ها بودند. تحقق این هدف مستلزم صرف زمان جهت ذخیره‌سازی به منظور دسترسی بی وقفه به آنها در هفته‌های قبل و بعد از شروع هدفمند کردن یارانه‌ها بود.

شرکت‌های توزیع انرژی نیازمند زمان جهت تهیه نرم افزارهای جدید برای کنترل ساختار تعرفه‌ای چندگانه پیشنهادی برای بسیاری از فرآورده‌های انرژی بودند. برای مثال، در ماه‌های اولیه پس از شروع هدفمند کردن یارانه‌ها، پمپ بنزین‌های ایرانی ملزم به کنترل فروش بنزین در سه قیمت متفاوت ۱,۰۰۰ ریال به ازای هر لیتر (در صورت استفاده از سهمیه قدیمی)، ۴,۰۰۰ ریال به ازای هر لیتر (در صورت استفاده از سهمیه جدید) و ۷,۰۰۰ ریال به ازای هر لیتر (در صورت خرید در قیمت بازار آزاد) بودند.

در نهایت، دولت معتقد بود زمانبندی انجام اصلاحات در برهه‌ای از سال صورت گیرد که مصرف انرژی پایین است یعنی ماه‌های نوامبر - دسامبر. چرا که در این ماه‌ها مسافرت‌های شخصی و تقاضای بنزین مرتبط با آنها در کمترین میزان فصلی خود است و برداشت محصولات کشاورزی نیز کامل شده است. بنابراین، اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها در این برهه از سال، اثرات افزایش شدید قیمت‌های سوخت گازوئیل بر پیکره اقتصاد را کاهش می‌داد.

۴-۲. کاهش تورم

تضمین نرخ‌های پایین تورم پیش از شروع هدفمند کردن یارانه‌ها، هدف سیاسی اصلی در ماه‌های منتهی به اصلاح یارانه‌ها بود. در سال پیش از هدفمند کردن یارانه‌ها، مقامات بانک مرکزی به کرات بیان می‌کردند که نرخ تورم در پاییز ۲۰۱۰ تک رقمی خواهد شد. در حقیقت، تورم به میزان قابل توجهی از حدود ۳۰ درصد در اواسط سال ۲۰۰۸ به ۷ درصد در اوایل سال ۲۰۱۰ کاهش یافت.

مقامات نیز متعهد شده بودند که برای محدود کردن روند تورم و انتظارات، نرخ ارز را تثبیت کنند. در سپتامبر ۲۰۱۰، پس از نوسان موقتی نرخ ارز، رئیس جمهور از بانک مرکزی ایران خواست ارزش ریال را تقویت کند. رئیس بانک مرکزی، بارها به انتشار بیانیه‌های عمومی با این استدلال که سطح ذخائر بین‌المللی کشور همچنان بالاست و طلا سهم بالایی در ترکیب ذخائر بانک مرکزی دارد، به حمایت از ریال پرداخت. علاوه بر این، مقامات رسمی دولتی به مردم یادآوری کردند که روند صعودی قیمت‌های نفت در سال ۲۰۱۰، اگر ارزش ریال را تقویت نکند، جریان‌ات کافی ارز را برای پایداری آن فراهم می‌سازد.

سیاست‌های اجرایی نیز برای ثبات بیشتر قیمت‌ها مورد استفاده قرار گرفت. در ماه‌های منتهی به هدفمند کردن یارانه‌ها، مقامات به انجام اقداماتی در راستای ممانعت از افزایش قیمت تولیدکنندگان و خرده‌فروشان ناشی از افزایش قیمت‌های پیش‌بینی شده اصلاح یارانه‌ها مبادرت کردند. شرکت‌ها دریافته بودند که در صورت نقض دستورالعمل‌ها جریمه می‌شوند و به آنها دستور داده شد که افزایش‌های قیمت را به سطح اولیه برگردانند. علاوه بر این، دولت به ذخیره‌سازی کالاهای تولید داخل و کالاهای مصرفی وارداتی از جمله بسیاری از کالاهای فاسدشدنی پرداخت. برای منع بازرگانان از افزایش قیمت‌ها، در دسترس بودن ذخائر به خوبی در رسانه‌ها اطلاع رسانی شد. علاوه بر این برای مقابله با احتکار و خرید کالا به منظور هراس از کمیاب شدن آنها [۱۴]، مقامات دولتی به اطلاع‌رسانی‌های عمومی لازم با امکان توزیع مستقیم بسیاری از کالاهای اساسی و مصرفی پرداختند.

با وجود این تلاش‌ها، شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در تابستان سال ۲۰۱۰ حرکات خزننده [۱۵] خود را شروع کرد. رشد فشارهای تورمی در بازارهای جهانی کالا، انتظارات مربوط به اجرای اصلاح یارانه‌ها و تزریق اعتبار توسط بانک مرکزی برای حمایت از برنامه ساخت و ساز مسکن‌های نسبتاً بزرگ تماماً در افزایش ناگهانی تورم سهیم بودند. [۱۶] در سوم ژانویه ۲۰۱۱، بانک مرکزی گزارش کرد که شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی (تعدیل نشده فصلی) در دسامبر ۲۰۱۰ در مقایسه با

نوامبر جهش ۱/۵ درصدی داشته است. برای دوره زمانی ۱۲ ماهه منتهی به ۲۰ دسامبر ۲۰۱۰، شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی معادل ۱۲/۸ درصد بود.

۳-۴. اندازه تعدیل قیمتی

در قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، تنها خالص دریافتی (۲۰۰ تریلیون ریال) درآمدهای ناشی از افزایش قیمت در سال اول اصلاح قید شده و اندازه افزایش‌های قیمتی در آن تصریح نشده است. دولت معتقد است افزایش قیمت باید به میزانی باشد که بتواند برای کاهش مؤثر تقاضای انرژی عمل کند. چنین استدلال می‌شد که افزایش‌های قیمتی ۵۰۰-۲۰۰ درصدی اثر چندانی بر تقاضا نخواهد داشت، در حالیکه همچنان با ایجاد مشکلات اقتصادی، احتمالاً زمینه‌های مخالفت با تعدیل‌های آتی را فراهم می‌کند. علاوه بر این، افزایش‌های نسبتاً کوچک قیمت داخلی می‌تواند در شرایط واقعی از طریق تورم داخلی و افزایش قیمت‌های بین‌المللی یا کاهش ارزش ریال به سرعت اثربخشی خود را از دست دهد.

افزایش شدید قیمت‌ها در دوره اولیه [۱۷]، بواسطه افزایش مبلغ اسمی پرداخت‌های جبرانی به خانوارها، منفعت بیشتری به همراه خواهد داشت. پرداخت‌های جبرانی بزرگ، هدفمند کردن یارانه‌ها را برای فقیرترین خانوارها، کسانی که شاهد افزایش عمده‌ای در درآمدهای خود هستند، آسان‌تر می‌کند و میزان تأثیرپذیری آنها از قیمت‌های بالاتر انرژی را کاهش می‌دهد، چرا که معمولاً فاقد خودرو هستند و دارای لوازم خانگی با مصرف پایین انرژی می‌باشند. [۱۸] بی‌تردید، افزایش بزرگ قیمت برای خانوارهای ثروتمند خوشایند نبود، اما بعید بود که آنها حمایت سیاسی برای مخالفت با هدفمند کردن یارانه‌ها به دست آورند. افراد ثروتمندتر، گروه‌های اجتماعی - اقتصادی کارآفرین و بهتر آموزش دیده از هزینه‌های سرسام آور اقتصادی، بهداشتی و اجتماعی ناشی از اتلاف انرژی اطلاع بیشتری داشتند و منافع عمده بلندمدتی را که می‌توانستند از انجام هدفمند کردن یارانه‌ها به دست آورند به خوبی درک کرده بودند.

بنابراین، دولت در گام نخست درخواست کرد که قانون

مذکور را به گونه‌ای اصلاح کنند که بیشترین افزایش قیمت در دوره اول انجام شود که با استقبال سرد مجلس روبرو شد. به عنوان یک گزینه جایگزین، دولت تصمیم گرفت از انعطاف‌پذیری لحاظ شده در قانون استفاده کند و تنها عواید خالص در درآمدهای ناشی از افزایش قیمت در سال اول اجرای قانون را تصریح کند اما در خصوص میزان افزایش قیمت یا زمانبندی دقیق انجام هدفمند کردن یارانه‌ها حرفی به میان نیاورد. با به تأخیر انداختن هدفمند کردن یارانه‌ها، دولت احساس کرد می‌تواند تعدیل قیمت‌ها را افزایش دهد. برای مثال، برای دستیابی به میزان درآمد هدف سالانه، دولت می‌توانست قیمت‌ها را در شروع هدفمند کردن یارانه‌ها ظرف مدت ۸ ماه از سال به میزان سه برابر افزایش دهد.

۴-۴. قیمت‌گذاری و توزیع انرژی

قانون هدفمند کردن یارانه‌ها تصریح کرد قیمت‌ها باید به گونه‌ای تعدیل شوند که ظرف مدت پنج سال به ۹۰ درصد سطح قیمت فوب خلیج فارس برسد، اما مسیر تعدیل قیمت برای فرآورده‌های مختلف تصریح نشد. در فاز اول برنامه‌ریزی هدفمند کردن یارانه‌ها، بیش از ۲۰۰ سناریوی قیمتی برای تحقق اهداف زیر شبیه‌سازی شدند. (۱) افزایش قیمت‌ها باید برای کاهش تقاضای شدید کافی باشد. (۲) علاوه بر این باید انگیزه‌های مربوط به جایگزینی ناکارآمد میان سوخت‌های مایع و گاز طبیعی فشرده [۱۹] را کاهش دهد. (۳) کمبود دسترسی برخی مناطق به گاز طبیعی برای گرم کردن منازل در نظر گرفته شود چرا که بیشترین هزینه‌های مرتبط با انرژی را برای خانوارهای با درآمد پایین به همراه دارد. در نهایت، برای یکنواخت کردن اثر هدفمند کردن یارانه‌ها و تشویق مصرف منطقی انرژی، مقامات تصمیم گرفتند از سیستم قیمت‌گذاری چندلایه استفاده کنند.

استفاده از سیستم تعرفه‌ای چندلایه برای برق، گاز طبیعی و آب نقش مهمی در تعدیل اثر افزایش قیمت برای مصرف‌کنندگان کوچک (عمدتاً فقرا) و لحاظ نابرابری‌های منطقه‌ای در دسترسی به سوخت‌های گرمایشی مختلف ایفا کرد. وضع تعرفه‌های واحد برای استفاده از برق، گاز طبیعی و آب با استفاده از جداول تصاعدی با افزایش تدریجی تعرفه‌ها صورت

گرفت. به طور دقیق‌تر، هزینه استفاده از اولین ۱۰۰ کیلووات ساعت برق در کمترین قیمت در سطح ۲۷۰ ریال (حدود ۰/۲۷ دلار آمریکا) با اعمال تخفیف منطقه‌ای برای برخی استفاده‌کنندگان در مناطق آب و هوایی گرم تعیین شد. با اینحال، قیمت‌های واحد به سرعت افزایش یافتند؛ به نحوی که، برای تمامی استفاده‌های بیش از ۶۰۰ کیلووات ساعت، قیمت معادل ۲,۱۰۰ ریال تعیین شد. به این ترتیب، مصرف‌کنندگان خانگی بزرگ قیمت‌هایی بالاتر از بازارهای بین‌المللی پرداخت کردند. علاوه بر این، جدول برنامه‌ریزی تعرفه برحسب منطقه متمایزتر شد؛ به گونه‌ای که، نرخ‌های پایین‌تر برای مناطق گرمسیر با تقاضای تهویه مطبوع بالاتر تعیین شد. جدول تصاعدی در خصوص گاز طبیعی و آب نیز به نحوی مشابه بر حسب مقدار مصرف و منطقه تعیین شدند. در مناطقی که گاز طبیعی در دسترس نبود، هزینه‌های گرمایشی به دقت تحت نظارت قرار گرفته و مشمول تنظیم شد و در سطح پایین‌تری قیمت‌گذاری شدند (در سطح ۱,۰۰۰ ریال به ازای هر لیتر)، نفت سفید سهمیه‌بندی شد و نرخ‌های پایین‌تر برق برای تضمین امکان گرمایش تعیین شدند.

استفاده از سیستم کارت‌های الکترونیکی برای سهمیه‌بندی بنزین و سهمیه‌های تعریف شده در ژوئن ۲۰۰۷ عملاً ساختار قیمت‌گذاری چندلایه‌ای برای انرژی فراهم کرده بود. هرچند اصلاح به نظر تدریجی بود، با موفقیت به اهداف اصلی که همان افزایش سریع قیمت‌های بازار آزاد بود دست یافت. قیمت بنزین سهمیه‌بندی شده افزایش خواهد یافت اما باز هم پایین‌تر از قیمت تمام شده‌ای [۲۰] است که افراد می‌توانند بدون محدودیت به خرید انرژی بپردازند. علاوه بر این، خانوارها اذعان داشته‌اند که حاضر به از دست دادن سهمیه‌های بنزین باقیمانده قبلی خود نیستند. سهمیه‌بندی نیز مستلزم اجرای سیستم جامع ثبت نام خودرو و توزیع شخصی و مدیریت سهمیه‌های بنزین می‌باشد.

۴-۵. پرداخت‌های انتقالی خانوارها

۴-۵-۱. چه کسی چه چیزی دریافت می‌کند؟ تخصیص پرداخت‌های انتقالی نقدی

افزایش قیمت، بیش از ۶۱ میلیون نفر (۸۰ درصد کل جمعیت ۷۵ میلیون نفری ایران) پرداخت‌های جبرانی دریافت کردند. علاوه بر این، مقامات دولتی اعلام کردند کسانی که درخواست خود را تکمیل نکرده‌اند هنوز هم برای انجام این کار زمان دارند و می‌توانند از پرداخت‌های جبرانی که پیش از ثبت نام آنها اعطا شده است نیز بهره‌مند شوند. رسانه‌های ایرانی مرتباً اعلام کردند بخش‌های «پرسش و پاسخ» در خصوص مسایل مختلف مرتبط با هدفمند کردن یارانه‌ها آماده پاسخگویی به سؤالات افراد است و اطلاعات لازم در خصوص نحوه به‌روزرسانی اسامی ذینفعان و اطلاعات لازم در خصوص نحوه به‌روزرسانی اسامی ذینفعان پرداخت‌های جبرانی را در اختیار آنها قرار می‌دهد. جای تعجبی ندارد که در می ۲۰۱۱ بیش از ۷۰ میلیون ایرانی برای دریافت پرداخت‌های جبرانی ثبت‌نام کردند. [۲۳]

۴-۵-۲. توزیع فیزیکی پرداخت‌های انتقالی نقدی

توزیع فیزیکی پرداخت‌های انتقالی نقدی به خوبی برنامه‌ریزی شده بود و طی چهار هفته پیش از افزایش قیمت‌ها صورت گرفت. علاوه بر این، پرداخت‌های مذکور به خوبی اطلاع رسانی شده بودند. با شروع ۱۹ اکتبر، دولت پول‌های مذکور را به حساب خانوارها واریز کرد. در آن روز، رسانه‌های ایرانی اعلام کردند حساب‌های جدیدی برای یارانه‌های هدفمند خانوارهای ساکن در استان‌های خراسان شمالی، خراسان رضوی و خراسان جنوبی ایجاد شده و مبالغ یارانه‌ای در آنها واریز شده است. به‌ویژه، در هر حساب معادل ۸۰۰,۰۰۰ ریال برای هر فرد در خانوارهای حداکثر تا شش نفر واریز شده بود. فرآیند واریز پول به حساب‌های ۲۱ میلیون ذینفع (حدود ۱۹ میلیون حساب) در ۳۱ استان ایران تا ۱۱ نوامبر، زمانی که حساب ساکنین استان‌های تهران، سمنان و البرز اعتباردهی شد، ادامه یافت. در عین حال، مقامات به‌وضوح اعلام کردند امکان دسترسی به این مبالغ تا روزی که قیمت‌های انرژی افزایش یابد، وجود ندارد.

برای حصول اطمینان از اطلاع رسانی این فرآیند، رسانه‌های جمعی ایران به ارائه گزارش‌های روزانه از پیشرفت توزیع مبالغ واریزی جبرانی پرداخت‌ها پرداختند. هر روز، اطلاع رسانی می‌شد که «یارانه‌های هدفمند به خانوارها در نیمه‌های شب به حساب‌های

در قانون هدفمند کردن یارانه‌ها تصریح شده است خانوارها ۵۰ درصد درآمدهای ناشی از هدفمند کردن یارانه‌ها را دریافت کنند، اما بیان نشده است که چه کسی از این پرداخت‌های جبرانی بهره‌مند شود. در گام نخست، مقامات تمایل خود را به هدفمند کردن پرداخت‌ها به سمت فقیرترین بخش‌های جامعه معطوف کردند. در راستای حمایت از چنین پرداخت‌های انتقالی هدفمندی، در آغاز سال ۲۰۱۰، مرکز آمار ایران شروع به جمع‌آوری اطلاعات مربوط به موقعیت اقتصادی خانوارها کرد. [۲۱] مقامات ۳۰ تا ۵۰ درصد گروه‌های پایین درآمدی و سپس ۷۰ درصد پایین‌تر را به عنوان ذینفعان احتمالی در نظر گرفتند. با گذشت زمان، مشخص شد که به لحاظ اجرایی شناسایی و حمایت مناسب از این ذینفعان دشوار است. همچنین، عدم حمایت از گروه‌های بالای درآمدی، مخاطرات توأم با نارضایتی میان بزرگترین استفاده‌کنندگان انرژی را به همراه خواهد داشت. در نهایت، هر فردی اجازه یافت که درخواست بهره‌مندی از پرداخت‌های جبرانی را ارایه دهد که خود به‌معنای ایجاد فرصت‌های برابری برای تمامی متقاضیان بود. در عین حال، به منظور کناره‌گیری ثروتمندترین خانوارها از پرداخت‌های جبرانی، اقدامات تشویقی به عمل آمد.

۴-۵-۲. شناسایی ذینفعان

فرآیند درخواست برای پرداخت‌های جبرانی آسان بود و مجموعه قوانین، کاملاً ساده و قابل درک بودند. برای دریافت مبالغ جبرانی کافی بود که فرم‌های درخواست تکمیل شود. در واقع هیچگونه آزمون و تأیید درآمدی وجود نداشت. رسانه‌های ایرانی بارها به نقل از مقامات دولتی بیان کردند هر فردی واجد شرایط دریافت مبالغ جبرانی است و دولت با خطاهای کوچک در تکمیل درخواست‌ها با ملایمت برخورد خواهد کرد. مقامات رسمی گزارش کردند به طور استثنایی ۹۸ درصد درخواست‌ها پذیرفته شده است. در نهایت، در آستانه وقوع

آنها واریز خواهد شد و تا کنون، خانوارهای ساکن در استان‌هایی که پیش از این وجوه جبرانی در حساب آنها واریز شده است، یارانه‌های هدفمند را دریافت کرده‌اند». برای تضمین دریافت وجوه یارانه هدفمند توسط تمامی متقاضیان، مقامات تارنمای ویژه‌ای (www.refahi.ir) راه‌اندازی کردند. در این تارنما هر فرد اجازه بررسی وضعیت وجوه جبرانی خود را داشت، ضمن آنکه شماره تلفن‌هایی برای پاسخگویی به سؤالات مرتبط با اصلاح اعلام شد. [۲۴]

۶-۴. بخش شرکتی

پذیرش هدفمند کردن یارانه‌ها توسط بخش شرکتی به همان اندازه خانوارها نقش کلیدی در موفقیت اصلاح داشت. در ماه‌های پیش از اصلاح یارانه‌ها، مقامات در سطوح مختلف تا رئیس جمهور با تمامی بخش‌های اقتصادی بارها برای شنیدن سؤالات و نگرانی‌های آنها و درک بهتر اثر بالقوه اصلاح بر کسب و کار آنها ملاقات داشتند. در عین حال، مقامات با استفاده از معیارهای متعدد ارزیابی به تحلیل سیستماتیک کانال‌های اثرگذاری قانون هدفمند کردن یارانه‌ها بر بیش از ۱۲,۰۰۰ شرکت پرداختند و از میان آنها ۷,۰۰۰ شرکت برای دریافت شکلی از کمک‌های هدفمند انتخاب شدند. این کمک‌ها در شکل اعطای کمک‌های مستقیم به شرکت‌ها و همچنین فروش مقادیر محدود سوخت در نرخ‌های تخفیفی جهت تعدیل اثر افزایش قیمت بر هزینه‌های نهاده شرکت در بخش‌های صنعتی و کشاورزی اعطا می‌شد. برای مثال هرچند قیمت بازار آزاد گازوئیل از ۱۶۵ ریال به ازای هر لیتر به ۳,۵۰۰ ریال به ازای هر لیتر افزایش یافت، بخش‌های منتخب اقتصاد همچون کشاورزی، ماهیگیری و حمل و نقل می‌توانستند گازوئیل را در سطح ۱,۵۰۰ ریال به ازای هر لیتر خریداری کنند.

کمک‌های مستقیم به شرکت‌ها از محل ۳۰ درصد درآمد حاصل از افزایش‌های قیمتی پیش‌بینی شده در قانون هدفمند کردن یارانه‌ها تأمین مالی شد و دربردارنده بسته‌های حمایتی مختلف از جمله یارانه‌های بهره و ام‌ها برای پذیرش فناوری‌های جدید با مصرف انرژی کم، خطوط اعتباری برای کاهش اثر هزینه‌های بالای انرژی بر جریان نقدی و خطوط اعتباری جهت

توزیع هزینه‌های بالاتر انرژی طی دوره زمانی ۳ ساله بود. علاوه بر این، صنایع خاص از کاهش هزینه‌ها و مالیات‌ها و جوایز صادراتی بهره مند شدند در راستای تقویت و حمایت از تقاضای صنایع داخلی، تعرفه‌های اقلام وارداتی منتخب معرفی و یا افزایش یافتند.

در عین حال، مقامات دریافتند پذیرش فناوری‌های جدید برای کسب منافع کامل هدفمند کردن یارانه بر حسب عواید کارایی کافی نیست. بلکه کاهش اتلاف انرژی و بهبود فرآیند تولید نیز در کاهش شدت انرژی از طریق افزایش میزان محصول به‌ازای هر واحد انرژی مصرفی سهیم می‌باشد. نوآوری‌های متعددی برای بهبود کارایی شرکت‌ها معرفی شدند که از آن جمله می‌توان به اختصاص اعتبار برای استخدام مشاورانی جهت بهبود مدیریت اشاره کرد.

۷-۴. بخش بانکی

بانک‌های ایرانی نقش مهمی در توزیع یارانه‌های هدفمند به خانوارها ایفا کردند. استفاده از حساب‌های بانکی برخلاف عرضه وجوه نقدی از طریق شبکه دولت‌های محلی و منطقه‌ای دارای مزایای متعددی است: اول، این روش کارآمد است و مخاطرات حمل و توزیع مبالغ زیاد وجه نقد در کشور را حذف می‌کند. دوم، دولت می‌تواند به تمامی دریافت‌کنندگان اجازه مشاهده وجوه دریافتی را پیش از افزایش‌های واقعی قیمت بدهد. این ملاحظات در جلب حمایت عموم در انجام هدفمند کردن یارانه‌ها بسیار مهم است و آن را عملاً قطعی و حتمی کرد؛ به گونه‌ای که، بسیاری از خانوارهای ایرانی بی‌صبرانه منتظر افزایش قیمت‌ها جهت دسترسی به وجوه جبرانی بودند. سوم، مقامات انتظار داشتند میزان قابل توجهی از وجوه دریافت شده توسط مردم در بانک‌ها پس‌انداز خواهد شد که این امر مدیریت نقدینگی را آسان‌تر خواهد کرد.

آماده‌سازی بانک‌ها برای انجام هدفمند کردن یارانه‌ها مستلزم طی چند مرحله بود. اول، طبق برآوردها باید ۱۶ میلیون حساب جدید برای تضمین دسترسی تمامی خانوارهای واجد شرایط به پرداخت‌های جبرانی و دریافت منافع افتتاح می‌شد. دوم، برای تضمین دسترسی بی‌وقفه تعداد زیادی از ذینفعان به

طور همزمان به حساب‌ها، زیرساخت‌ها و سیستم پرداخت بانکی باید به روزرسانی می‌شد. در ساعات قبل از اصلاح قیمت‌ها، مقامات بارها و بارها عنوان کردند که شبکه دستگاه‌های خودپرداز ایران آمادگی لازم جهت ارائه خدمات به انبوهی از جمعیت که درصد برداشت مبالغ یارانه‌های هدفمند خود می‌باشند را دارد. در نهایت، شبکه دستگاه‌های خودپرداز به دورترین نقاط کشور گسترش یافت و جمعیت روستایی ایران نیز اجازه دسترسی به حساب‌ها را یافتند.

علاوه بر این، بانک‌ها نقش مهمی در تخصیص یارانه‌ها به شرکت‌ها ایفا کردند. به طور دقیق‌تر، این کمک‌ها تا حدودی در قالب کاهش نرخ بهره وام‌های اعطا شده جهت سرمایه‌گذاری در فناوری‌های با مصرف پایین انرژی صورت گرفت و بانک‌ها مابه‌التفاوت نرخ‌های بهره را از دولت دریافت کردند.

۸-۴. بخش دولت

همانند بخش شرکتی، مقامات پیش‌بینی کردند که مؤسسات بخش دولتی نیز در نتیجه افزایش شدید قیمت‌های انرژی نیازمند دریافت کمک هستند. این کمک‌ها از درآمدهای حاصل از افزایش قیمت تأمین مالی می‌شد و برای پرداخت صورت حساب‌های بالاتر انرژی بخش دولتی در اختیار آنها قرار می‌گرفت. به ویژه، منابع مهمی به دولت‌های محلی و استانی اختصاص یافت. با اینحال، مشخص نیست که آیا طرح‌های تخصیص توانسته است که مشوق‌های مورد نیاز جهت به‌کارگیری فناوری‌های با مصرف انرژی پایین‌تر در سازمان‌های دولتی را فراهم کند یا خیر.

۵. اطلاع‌رسانی عمومی در اصلاحات

اصلاح به‌واسطه اطلاع‌رسانی عمومی گسترده در خصوص آموزش جمعیت پیرامون هزینه‌های رو به رشد قیمت‌های پایین انرژی و منافع انتظاری ناشی از هدفمند کردن یارانه‌ها شروع شد. برای ایجاد هماهنگی در اطلاع‌رسانی‌های عمومی همه‌جانبه در حمایت از هدفمند کردن یارانه‌ها، دولت یک سخنگوی ویژه منصوب کرد. رسانه‌های خبری ایران (روزنامه‌ها، تارنماها، رادیو و

تلویزیون)، سمینارها و جلسات عمومی دامنه گسترده‌ای از برنامه‌های آموزشی را در برمی‌گرفت که درصد نشان دادن ائتلاف انرژی به دلیل قیمت‌های پایین انرژی بود. رهبران سیاسی، تجاری و اجتماعی و همچنین دانشگاهیان در حمایت از هدفمند کردن یارانه‌ها صحبت می‌کردند و مزایای مورد انتظار آن را برای مردم یادآور می‌شدند. رئیس جمهور و مقامات ارشد دولتی اغلب در مورد ناکارآمدی‌های ناشی از انرژی ارزان سخن می‌گفتند.

مقامات بر نابرابری‌های اجتماعی ناشی از انرژی ارزان تأکید داشتند. به لحاظ تاریخی در اغلب کشورها، حذف یارانه تولیدات اساسی، درآمد واقعی را کاهش داده است که به نحو نامتناسبی خانوارهای فقیرتر را تحت تأثیر قرار داده است. بنا به این دلایل، مقامات ایرانی از ابتداء تأکید داشتند که هدفمند کردن یارانه‌ها مربوط به حذف یارانه‌ها نیست، بلکه هدف انتقال یارانه‌ها از تولیدات به خانوارها است. بنابراین اصلاحات مذکور خانوارهای فقیر، کسانی که مزایای نقدی دریافت خواهند کرد، را منتفع خواهد کرد. این در حالی است که این افراد در گذشته از انرژی ارزانی که عمدتاً توسط گروه‌های ثروتمند مصرف می‌شدند، بی‌بهره بوده‌اند.

خانوارها پیش از افزایش قیمت با قیمت‌های جدید روبرو شدند. خانوارهای ایرانی صورتحساب‌های برق خود را دریافت کردند که در آنها هزینه واحد صحیح برق، میزان مصرف و هزینه‌های مرتبط با آن به علاوه نرخ‌های پایین‌تر فعلی و مبلغ آن لحاظ شده بود. به همین نحو، بنزین قیمت‌گذاری شده در بازار آزاد نیز از ژوئن ۲۰۰۷ در دسترس بود. هرچند در ابتداء خانوارها سهمیه‌های بنزین ارزان بسیاری دریافت کردند، ۱۲۰ لیتر به ازای هر خودرو در هر ماه با تخصیص‌های مکرری که برای سفرهای تعطیلات تابستان در اختیار آنها قرار گرفت، این سهمیه به تدریج تا ۶۰ لیتر در ماه به ازای هر خودرو در سال ۲۰۱۰م کاهش یافت، که محرک تقاضای سوخت در قیمت‌های بالاتر بازار آزاد بود. این اقدامات انجام هدفمند کردن یارانه‌ها را به نحو مؤثری تدریجی‌تر کرد.

تبلیغات گسترده‌ای در رسانه‌ها در خصوص واریز وجوه مربوط

به یارانه‌های هدفمند ۶۲ میلیون دینفع صورت گرفت که نقش مهمی در حمایت از هدفمند کردن یارانه‌ها ایفا کرد. علنی شدن توزیع مبالغ واریزی جبرانی، آغاز هدفمند کردن یارانه‌ها را به نحو مؤثری قطعی کرد: حدود ۸۰ درصد جمعیت ایران اذعان داشتند که ظرف مدت چند هفته واجد شرایط دریافت چیزی شدند که برای بسیاری از آنها مبلغ قابل توجهی خواهد بود.

مقامات نیز از «مایش قدرت [۲۵]» برای اثبات عزم خود در تضمین ثبات اجتماعی کوتاهی نکردند. در ماه‌های پیش از افزایش‌های قیمتی ۱۸ دسامبر، رسانه‌های ایرانی گزارش کردند که مقامات ارشد دولتی در برابر مخالفت‌ها اخطار داده‌اند. در عین حال، تداوم چنین اخطارهایی با نزدیک شدن به روز انجام هدفمند کردن یارانه‌ها کاهش یافت، شاید به این دلیل که مقامات مجاب شدند که هدفمند کردن یارانه‌ها طرفداران خود را یافته است. در برخی موارد، افسران ارشد پلیس، صاحب‌های خود با رسانه‌ها را با تأکید بر ضرورت هوشیاری آغاز کردند، اما در پایان ادعا کردند که در عمل، انتظار هیچگونه مخالفتی در مقابل هدفمند کردن یارانه‌ها را ندارند. حتی مخالفان سرسخت دولت در خصوص ضرورت هدفمند کردن یارانه‌ها و مؤلفه‌های اصلی آن هیچ تردیدی نداشتند، اما چنین استدلال می‌کردند که دولت مهارت لازم جهت اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها را ندارد.

در هفته‌های قبل از هدفمند کردن یارانه‌ها، رسانه‌های ایرانی مستقیماً با ارائه بیانه‌های بسیار به حمایت از هدفمند کردن یارانه‌ها پرداختند. نماز جمعه در سراسر ایران، شامل بحث‌های مربوط به ضرورت هدفمند کردن یارانه‌ها و مزایای آن بود. رهبران استانی به مکالمات معمول خود در خصوص هدفمند کردن یارانه‌ها ادامه دادند. از اواخر نوامبر، دولت محلی و مرکزی، وزارت بازرگانی و واحدهای مدیریت سوخت و بخش بانکی یک به یک آمادگی خود را برای اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها اعلام کردند.

بهرحال، برخی مؤلفه‌های راهبرد اطلاع رسانی در خلال توزیع مبالغ واریزی جبرانی می‌توانست بهتر مدیریت شود. برای مثال، عدم شفافیت در گزارش‌های اولیه در خصوص هدف از پرداخت مبالغ واریزی در حساب یارانه‌های هدفمند یا در

خصوص روش محاسبه یارانه‌ها، برخی تنش‌های اجتماعی موقتی و نااطمینانی‌هایی به وجود آورد. برای روزهای کمی، ایرانی‌ها در خصوص مدت زمان پیش‌بینی شده جهت پرداخت‌های جبرانی و تعداد خانوارهای واجد شرایط دریافت آن نگران بودند. [۲۶] تنها چند روز بعد، رئیس‌جمهور در یک سخنرانی تلویزیونی اعلام کرد که مبالغ واریزی «به ازای هر فرد و دوماهه پرداخت می‌شود». وی همچنین اضافه کرد که در سال ۱۳۸۹، معادل ۸۰۰ هزار ریال به ازای هر نفر واریز خواهد شد.

از توضیح رییس‌جمهور در خصوص برخی نااطمینانی‌های موجود در تاریخ انجام اصلاح، چنین استنباط می‌شد که مقامات آمادگی افزایش قیمت‌ها را در اواخر ماه نوامبر (احتمالاً حول و حوش ۲۱ نوامبر) داشتند که در اینصورت چهار ماه تا پایان سال فرصت باقی بود که برنامه قسمت دوم اعتبارات یارانه‌های هدفمند در آن سال را توضیح خواهد داد. در ۲۰ نوامبر، خبرگزاری مهر، سرمقاله‌ای منتشر کرد که به آمادگی نهادهای ایرانی جهت انجام اصلاح اشاره داشت. این سرمقاله به بحث در خصوص نحوه ملاقات مقامات ارشد دولتی با رئیس‌جمهور در اواخر شب جهت دریافت اجازه شروع اصلاحات آغاز و با درخواست از رئیس‌جمهور جهت شروع فوری اصلاحات خاتمه یافت.

با اینکه به طور کلی، موفقیت اطلاع‌رسانی عمومی در آماده‌سازی اصلاح اثبات شد، چند گام اشتباه، برخی سردرگمی‌ها و تنش‌های اجتماعی غیرضروری را به وجود آورد. انجام تبلیغات صریح در خصوص جزئیات مربوط به مقدار و تناوب مشروط پرداخت‌های یارانه‌های هدفمند این موقعیت را آرام کرد.

۶. اجرای اصلاح

۶-۱. انتخاب روز و ساعت انجام اصلاح

برخلاف اجرای نسبتاً ناهماهنگ طرح سهمیه‌بندی بنزین در ژوئن ۲۰۰۷، تصمیم‌گیری در خصوص زمانبندی دقیق اجرای اصلاح از همان ابتداء به رئیس‌جمهور واگذار شد. در زمان معرفی طرح سهمیه‌بندی بنزین، شماری از مقامات اظهارات متناقضی در مورد زمان و اندازه سهمیه‌بندی سوخت ارائه کردند

که به تنش‌های اجتماعی و شورش‌های محدود در برخی از پمپ بنزین‌ها منجر شد. برای جلوگیری از چنین مشکلاتی، طی سال ۲۰۱۰ تمامی مقامات دولتی بارها و بارها اعلام داشتند که تصمیم در خصوص زمانبندی هدفمند کردن یارانه‌ها توسط رئیس‌جمهور در سخنرانی تلویزیونی اعلام خواهد شد و افزایش قیمت‌ها تنها یک یا دو ساعت قبل از آن انجام خواهد شد. روزنامه‌های ایرانی گمان کردند که تنها چهار نفر در ایران، رئیس‌جمهور، معاون رئیس‌جمهور، وزیر امور اقتصادی و دارایی و معاون وزیر امور اقتصادی و دارایی مسئول انجام اصلاحات، در برنامه ریزی زمان انجام هدفمند کردن یارانه‌ها دخیل هستند و تنها رئیس‌جمهور مسئول تصمیم‌گیری در خصوص زمانبندی دقیق اجرای آن می‌باشد.

با نزدیک شدن به روز هدفمند کردن یارانه‌ها، مقامات دولتی مشخص کردند هیچیک از ایرانی‌ها از بنزین‌های بلااستفاده در کارت‌های سهمیه‌بندی خود متضرر نمی‌شود چرا که دولت برخی انعطاف‌پذیری‌ها را در تصمیم‌گیری پیرامون روز اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها لحاظ خواهد کرد. ساعات پیش از اعلام افزایش قیمت توسط رئیس‌جمهور، سهمیه ماهانه بنزین (۱۰۰۰ ریال به ازای هر لیتر) دوره زمانی ۲۱ دسامبر ۲۰۱۰ - ۲۰ ژانویه ۲۰۱۱ در اختیار افراد قرار گرفت. در واقع، در دسترس بودن بنزین سهمیه‌بندی شده در قیمت ۱,۰۰۰ ریال یک ماه پیش از انقضای کارت الکترونیکی خانوارها و تعدیل قیمت برای بسیاری از مصرف‌کنندگان کوچکتر بنزین در این راستا نقش بسزایی ایفا کرد.

۲-۶. ۱۳-۲۱ دسامبر: هفته‌ای که ایران شاهد تغییرات بود

در ۱۳ دسامبر، رسانه‌های ایرانی اعلام کردند که رئیس‌جمهور در روز شنبه ۱۸ دسامبر ساعت ۹ شب به وقت تهران با ملت صحبت خواهد کرد. این اعلامیه نشان داد که رئیس‌جمهور درصدد تبیین برخی مسایل از جمله روابط بین‌المللی و هدفمند کردن یارانه‌ها می‌باشد. هرچند طبق اعلامیه مذکور امکان اعلام افزایش قیمت‌ها از سوی رئیس‌جمهور وجود داشت، مقامات به

وضوح مایل بودند که فضا را برای صحبت وی باز بگذارند و به وی اجازه دهند که درست در لحظه آخر نظر خود را تغییر دهد. علاوه بر این مقامات نگران بودند برخی مؤلفه‌های هدفمند کردن یارانه‌ها از جمله آمادگی سیستم بانکی برای مقابله با احتمال برداشت گسترده پول نقد از حساب‌های یارانه‌های هدفمند و ظرفیت سیستم مدیریت سوخت جهت اداره کارآمد سیستم‌های چندگانه قیمت سوخت نیازمند زمان بیشتری است. پیش از این در نوامبر، مقامات برای آماده‌سازی مدیریت سیستم سوخت، تضمین توزیع پرداخت‌های جبرانی به خانوارهای با بیش از ۶ نفر و ارائه زمان اضافی جهت اجازه به ساکنین در تأیید و اصلاح خطاهای ممکن، به ناچار زمان اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها را به تعویق انداخته بودند.

در ۱۷ و ۱۸ دسامبر، رسانه‌های ایرانی گزارش نهادهای مختلف در خصوص آمادگی کامل خود در اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها را به اطلاع عموم رساندند. بویژه، مقامات مدیریت سوخت ایران آمادگی خود در تعدیل قیمت‌ها در تمامی پمپ‌های بنزین را اعلام داشتند. این مقامات همچنین گزارش کردند که در نیمه شب ۱۷ دسامبر، ایرانی‌ها بخش دیگری از سهمیه سوخت ماهانه خود را در کارت‌های سهمیه‌بندی سوخت دریافت خواهند کرد. وزارت بازرگانی گزارش آمادگی خود جهت مداخله در بازار کالاهای اساسی در صورت هجوم زیاد مردم به بازار اعلام کرد. در روز جمعه، ۱۷ دسامبر، نماز جمعه ایران و برنامه‌های تلویزیونی به بیان هدفمند کردن یارانه‌ها و مزایای آن پرداختند.

بهرحال، مهمترین جلسات در شب ۱۷ دسامبر تا ۱۸ دسامبر در بانک مرکزی ایران برگزار شد. روز بعد بانک مرکزی گزارش داد که به منظور بحث در خصوص اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها با بانک‌های تجاری جلسه داشته است و در قبال آنها تعهد کرده است که تمامی نقدینگی لازم برای حمایت از بانک‌ها را در اختیار آنها قرار دهد و نظارت دقیقی بر سیستم‌های پرداخت داشته باشد.

بانک‌های تجاری نیز آمادگی خود جهت تأمین هر درخواست جهت برداشت نقدی از شعب یا دستگاه‌های خودپرداز را اعلام کردند. در عین حال، بانک مرکزی ایران از مردم خواست که در

برداشت مبالغ واریزی خود به بانک‌ها هجوم نیاورند. علاوه بر این، توصیه کردند که برای مقابله با تورم، مردم وجوه دریافتی خود را در حساب‌های یارانه هدفمند پس‌انداز کنند.

همانطور که اعلام شد، در ۱۸ دسامبر ساعت ۹ شب، رئیس جمهور در تلویزیون حاضر شد و به بحث در خصوص برخی مسایل جاری پرداخت. وی پیش از صحبت در خصوص موضوعات مربوط به انجام اصلاح، به بیان مسایل مربوط به روابط بین‌المللی ایران پرداخت. همچون سخنرانی‌های پیشین، وی سخنان خود را با بیان مطالبی در خصوص نگرانی‌های مربوط به ائتلاف انرژی، هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی و بی‌عدالتی‌های اجتماعی ناشی از انرژی ارزان آغاز کرد. سپس در یک اعلامیه رسمی بیان کرد که هدفمند کردن یارانه‌ها از روز بعد (۱۹ دسامبر) آغاز خواهد شد. علاوه بر این عنوان داشت که قیمت‌های نان باید افزایش یابد. اما این افزایش پس از دریافت‌های تکمیلی یارانه‌های هدفمند توسط تمامی خانوارها انجام خواهد شد. این پرداخت‌های تکمیلی حدود چهار دلار به ازای هر فرد در هر ماه بود که هر دو ماه یکبار پرداخت می‌شد.

درست پس از نیمه شب ۱۹ دسامبر، رسانه‌های ایرانی به انتشار جزئیات اصلاحات پرداختند. رسانه‌ها چند روز بعد، برنامه‌ریزی‌های انجام شده در خصوص قیمت برق، گاز طبیعی و آب را با جزئیات منتشر کردند. در ۲۸ دسامبر، رسانه‌ها اعلام کردند که تمامی خانوارها موفق به دریافت‌های جبرانی مکمل نان به دلیل افزایش قیمت آن، معادل ۸۰،۰۰۰ ریال (۸ دلار آمریکا) شدند.

۳-۶. روزهای پس از شروع هدفمندی یارانه‌ها

روزهای پس از هدفمند کردن یارانه‌ها برای ممانعت از هراس عمومی، مقامات رسمی دولتی، وعده دادند در صورت لزوم از طریق وارد کردن بخش عمده‌ای از ذخائر کالاهای اساسی در بازار مداخله خواهند کرد. [۲۷] در روزهای اولیه پس از شروع هدفمند کردن یارانه‌ها، کنترل‌های قیمتی بر تولیدات عمده اعمال شد و شرکت‌های ایرانی ملزم به کاهش قیمت برخی کالاهای مصرفی و صنعتی شدند. برای مثال، در راستای جبران بخشی از افزایش هزینه‌های تولید ناشی از افزایش قیمت انرژی،

قیمت برخی از محصولات پتروشیمی مورد استفاده برای بسته‌بندی [۲۸] کاهش یافت.

به همین نحو، دو سازنده عمده خودرو در ایران، ایران خودرو و سایپا، اعلام کردند بسیاری از قیمت‌ها را ثابت نگاه می‌دارند یا کاهش می‌دهند. تولیدکنندگان لوازم خانگی نیز برای ارائه تخفیف و یا استفاده از شرایط مناسب فروش‌های اقساطی تشویق شدند.

مقامات ارشد دولتی در رسانه‌های جمعی حضور چشمگیری داشتند. تقریباً هر وزیر، معاون وزیر و مقامات ارشد بانک مرکزی به بیان پیشرفت هدفمند کردن یارانه‌ها پرداختند. بیانی‌ها نوعاً به صورت جلسات پرسش و پاسخ بودند که به نحو گسترده‌ای در رسانه‌ها منتشر شدند.

گزارش‌های مکرر در بخش بانکداری مبین اشکالات فنی بسیار کمی در عملیات دستگاه‌های خودپرداز و سیستم‌های پرداخت بود. تنها ۵٪ درصد وجوه در حساب‌های «یارانه‌های هدفمند» در اولین روز پس از اجرای قانون از بانک‌ها خارج شدند. مقامات از مردم خواستند که منافع «یارانه‌های هدفمند» خود را مدت زمان بیشتری در حساب‌ها نگهداری کنند، چرا که این پس‌اندازها می‌تواند همچون سپر از آنها در مقابل جهش انتظاری تورم محافظت کند. بانک مرکزی نیز بانک‌های تجاری را از استفاده از وجوه یارانه هدفمند برای جبران وام‌های معوق منع کرد.

مقامات به بسیاری از مشکلات فوری اشاره داشتند که واقع‌بینانه بود. برخی از قیمت‌های انرژی کاهش یافت و سهمیه‌های اضافی یا کمک‌های بلاعوض در قیمت‌های پایین به اغلب گروه‌های آسیب‌پذیر اختصاص یافت. برای مثال، در روزهای پیش از افزایش قیمت‌ها، سود رانندگان کامیون ایرانی کاهش یافت، چراکه کنترل‌های قیمت خرده‌فروشی درآمدهای آنها را ثابت نگاه داشته بود در حالیکه هزینه‌های سوخت افزایش یافته بود. دولت با اجازه افزایش محدود قیمت و تخصیص سهمیه بالاتر گازوئیل در قیمت‌های پایین درصدد رفع این مشکل درآمد. این رویکرد واقع‌بینانه در برخورد با دشواری‌های ناشی از هدفمند کردن یارانه‌ها متضمن ثبات اجتماعی بود.

۷. چالش‌های پیش‌رو: ثبات کلان اقتصادی و بازسازی شرکت‌ها

اجرای موفق افزایش شدید قیمت، فرصت منحصر به فردی برای ایران جهت اصلاح اقتصاد خود و تقویت رشد اقتصادی و توسعه فراهم کرده است. اکنون مقامات با چالش‌های مرتبط با تبدیل این فرصت‌ها به واقعیت روبرو هستند. آماده‌سازی‌های صورت گرفته پیش از انجام هدفمند کردن یارانه‌ها بر تضمین حمایت اجتماعی از افزایش‌های قیمتی متمرکز بودند. بدون حمایت‌های گسترده عمومی، دولت قادر به افزایش قیمت‌های داخلی انرژی و سایر محصولات نبود. با این حال، به منظور تضمین موفقیت بلندمدت هدفمند کردن یارانه‌ها به لحاظ بهبودهای قابل مشاهده در کارایی اقتصادی و بهره‌وری، بخش شرکت‌های ایران باید خود را با قیمت‌های بالاتر انرژی اصلاح کنند و شدت انرژی خود را کاهش دهند. این امر مستلزم تغییر فناوری‌های تولید و ترکیب تولید اقتصاد خواهد بود. شرکت‌های ایرانی نیازمند تولید محصولات با کارایی انرژی بیشتر و با استفاده از فناوری‌های کارتر انرژی می‌باشند.

چالش اصلی فوری پیش روی مقامات اجازه ورود اثر اشاعه‌ای فزاینده قیمت‌های بالاتر انرژی از طریق حذف کنترل‌های قیمت اداره شده و کاهش تعرفه‌های صادراتی و وارداتی تنظیم شده در سطوح بالا و بدون حساب و در عین حال کنترل تورم از طریق اعطای اعتبارات محکم و هماهنگ و سیاست‌های مالی و ارزی می‌باشد. حفظ ثبات کلان اقتصادی برای اجتناب از فرسایش سریع منافع حاصل از هدفمند کردن یارانه‌ها ضروری است.

در عین حال، قیمت‌های جدید تولیدات باید مبین هدفمند کردن یارانه‌ها در ترکیب تولید شرکت‌های ایرانی و تغییر در تقاضای مصرف‌کننده از تولیدات و خدماتی که مستلزم استفاده زیاد از انرژی هستند به سمت کالاها و خدماتی با استفاده کارآمد انرژی می‌باشد. اصلاح شرکت‌های ایرانی کار آسانی نخواهد بود. تجربه سایر کشورهایی که اصلاحات مشابهی را دنبال کرده‌اند نشان می‌دهد بازسازی شرکت‌ها فرآیندی بسیار دشوار است.

حفظ هدفمند کردن یارانه‌ها اغلب مستلزم پذیرش برخی مخاطرات کوتاه مدت می‌باشد. در عین حال، چنانچه واقع بینی نسبت به فشارهای اقتصادی به خوبی تعریف شده باشد، نباید منجر به اثرات معکوس و نتایج نامناسب شود. شواهد بین‌المللی اصلاح اقتصادی با مثال‌هایی تبیین شده‌اند که ظاهراً مخاطراتی در مقیاس‌های کوچک به همراه داشته‌اند که از کل اصلاح به نفع خود استفاده کرده و سبب تجمع مشکلات کوچک یا بزرگی شده که پیامد آن تورم‌های بسیار بالا بوده است.

پی‌نوشت

1. Oil Dividend.
2. Public Relations Campaign.
3. Targeted Subsidies Reform.
۴. ظرف چند روز از آغاز اصلاح در اقتصاد ایران، بولیوی و پاکستان به افزایش قیمت‌های انرژی با هدف کاهش یارانه‌ها اقدام کردند. اما تلاش هر دوی این کشورها به دلیل مخالفت‌های گسترده عمومی بی‌نتیجه ماند. در ۲۰ ژانویه، ۲۰۱۱، تحلیلگران مجله وال استریت بیان کردند که «کنترل برنامه (اصلاح) ایران مثالی برای کشورهای منطقه می‌باشد». وال استریت ژورنال، ۲۰ ژانویه، ۲۰۱۱.
5. Business Cycle
6. Overheating Economy
۷. رشد اقتصادی به میزانی است که نتوان آن را حفظ کرد. اینگونه رشد اقتصادی معمولاً با تورم و دیگر پدیده‌هایی که به ناپایداری و بی‌ثباتی می‌انجامد، همراه است (م).
8. tighter monetary and fiscal policies.
9. Administratively.
10. High Domestic Absorption of Crude Oil Distillates.
11. Cost Recovery.
۱۲. سهمیه‌بندی بنزین از ژوئن ۲۰۰۷ آغاز شد که رشد تقاضا و قاچاق را کاهش داد و استفاده از وسایل نقلیه با سوخت جایگزین همچون گاز طبیعی فشرده را تشویق کرد. اما همواره به‌عنوان اقدام موقتی در نظر گرفته می‌شد؛ به‌نحوی که، قیمت خرید بنزین مازاد بر سهمیه هنوز هم در سطح نسبتاً پایین (۰/۴ دلار به ازای هر لیتر) تعیین می‌شد.

این، توزیع اولیه مبالغ جبرانی دربردارنده مبالغ جبرانی برای افزایش‌های برنامه‌ریزی‌شده نان نبود. این پرداخت‌ها در اواخر دسامبر در روزهای پس از اعلام شروع اصلاح در ۱۸ دسامبر انجام شد.

۲۸. چهارده روز پس از شروع اصلاح، وزارت بازرگانی گزارش داد که ضرورتی برای انجام مداخله بازاری وجود ندارد.

29. Packaging.

30. <http://www.icana.ir/News/Parliament/2010/1/52183/0/Default.aspx>.

۳۱. با توجه به قیمت‌های برق و گاز طبیعی، دولت مجاز است با لحاظ مناطق جغرافیایی، نوع، میزان و زمان مصرف، به اعمال قیمت‌های ترجیحی بپردازد. شرکت‌های آب، برق و گاز موظفند در مواردی که چندین خانوار یا مشترک از یک اشتعاب استفاده می‌کنند، تنها با اخذ هزینه کنتور و نصب آن نسبت به افزایش تعداد کنتورها مبادرت کنند و در صورتی که امکان اضافه کردن کنتور وجود نداشته باشد، باید مشترکین را به تعداد بهره‌برداران افزایش دهند.

۳۲. قیمت حامل‌های انرژی پس از اولین سال اجرای این قانون بر مبنای نرخ ارز مورد استفاده در بودجه سالانه مربوطه محاسبه خواهد شد.

۳۳. تعدیل قیمت نسی در سال اول اجرای این قانون به‌نحوی خواهد بود که حداکثر درآمد اضافی ناشی از آن ۲۰۰,۰۰۰ میلیارد ریال و حداقل آن ۱۰۰,۰۰۰ میلیارد ریال باشد.

34. Diesel Fuel.

35. Fuel Oil.

36. Liquefied Petroleum Gas.

۳۷. قیمت‌های فروش نفت خام و میعانات گازی به پالایشگاه‌های داخلی معادل ۹۵ درصد قیمت فوب خلیج فارس و قیمت‌های خرید فرآورده‌ها از پالایشگاه متناسب با قیمت‌های عنوان شده تعیین خواهد شد.

۳۸. به‌منظور تشویق سرمایه‌گذاری در دوره زمانی حداقل ۱۰ سال از زمان تصویب این قانون، قیمت خوراک واحدهای صنعتی، پالایشی و کارخانجات پتروشیمی به‌ازای هر مترمکعب نباید به بیش از ۶۵ درصد سید قیمت صادراتی گاز در مبدا خلیج فارس برسد.

13. Compensated Price.

۱۴. در نهایت، پیش‌نویس قانون برنامه پنجم با یکسال تاخیر تدوین شد و قانون رسماً برای سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۴ کاربرد یافت.

15. Panic Buying.

16. Crawl up.

۱۷. تزریق نقدینگی بانک مرکزی برای ساخت‌وساز مسکن می‌توانست موجب نوسان موقتی در بازار ارز داخلی ایران در سپتامبر ۲۰۱۰ شود.

18. Frontloading.

۱۹. روزهای پیش از انجام اصلاحات دولت تأکید کرد برای بسیاری از خانوارهای فقیر ایران ماهانه ۴۰ دلار به‌ازای هر فرد (۲۰۰ دلار برای خانوار پنج نفره) به‌عنوان مکمل درآمدی می‌دهد که منفعت قابل توجهی برای آنها به‌همراه دارد. برای بسیاری از خانوارهای روستایی، این میزان بیش از ۵۰ درصد درآمد نیروی کار آنها را تشکیل می‌داد.

20. Compressed Natural Gas.

21. Full Price.

۲۲. در حال حاضر، ثبت‌نام خانوارها بر مبنای خوداظهاری است. اطلاعات نگهداری شده در مرکز آمار ایران چندین بار در سال به‌روزرسانی خواهد شد.

23. Means Testing.

۲۴. ایرانیان مقیم خارج واجد شرایط دریافت یارانه‌های هدفمند نیستند، هرچند که پس از بازگشت به ایران می‌توانند واجد شرایط شوند. در می ۲۰۱۱، رسانه‌ها گزارش کردند حدود دو میلیون ایرانی خارج از ایران برای دریافت مبالغ جبرانی اقدام کرده‌اند و برخی از آنها مبالغ مذکور را دریافت کرده‌اند.

۲۵. تنها خانوارهایی که کد پیگیری و تاییدیه از سایت مرکز آمار ایران دریافت کرده‌اند می‌توانند به سایت اصلاح یارانه وارد شده و شماره حساب خود را دریافت کنند.

26. Show of Force.

۲۷. به استناد گزارش‌ها تنها خانوارهای تا ۵ نفر واجد شرایط دریافت مبالغ جبرانی بودند. دولت این گزارش‌ها را تکذیب کرد اما بعدها خانوارهای بزرگتر مبالغ جبرانی پیش‌بینی شده را دریافت نکردند. دولت ناگزیر از اعطای مبالغ واریزی مکمل برای خانوارهای بزرگ در اوایل دسامبر شد. علاوه بر

۳۹. قیمت تمام شده برق بر مبنای مجموع هزینه‌های تبدیل انرژی، انتقال و توزیع و هزینه‌های سوخت با کارایی حداقل ۳۸ درصد نیروگاه‌های برق و با رعایت استانداردها محاسبه خواهد شد و هر ساله کارایی نیروگاه‌های برق کشور باید حداقل ۱ درصد بهبود یابد؛ به‌نحویکه، ظرف مدت ۵ سال از اجرای این قانون به سطح ۴۵ درصد برسد. علاوه بر این، تلفات توزیع و انتقال شبکه‌های فشار قوی برق در پایان برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور باید به ۱۴ درصد کاهش یابد. دولت مکلف است با تشکیل کارگروهی متشکل از متخصصین دولتی و غیردولتی به ایجاد ترتیبات مناسب برای رتبه‌بندی تولیدکنندگان برق برحسب کارایی و توزیع‌کنندگان بر حسب تلفات انرژی مبادرت کرده و سیاست‌های حمایتی و تشویقی مناسب را اتخاذ کند.

۴۰. دولت مکلف است قیمت تمام شده آب را با در نظر گرفتن تمامی هزینه‌های تامین آب، انتقال و توزیع و با رعایت کارایی تعیین کند.

۴۱. تعیین قیمت‌های ترجیحی و چندانگانه برای مصارف مختلف آب با لحاظ مناطق جغرافیایی، نوع و میزان مصرف مجاز خواهد بود.

۴۲. یارانه پرداختی به تولیدکنندگان بخش کشاورزی نباید در هر سال کمتر از سال قبل باشد.

۴۳. سرانه یارانه نان قابل پرداخت روستاییان و شهرهای زیر بیست هزار نفر جمعیت و اقشار آسیب‌پذیر در سایر شهرها به تشخیص دولت حداقل پنجاه درصد بیشتر از متوسط یارانه سرانه خواهد بود.

۴۴. آیین‌نامه اجرایی این ماده، از جمله نحوه شناسایی جامعه هدف، تشکیل و به‌هنگام‌سازی پایگاه‌های اطلاعاتی مورد نیاز، روش‌های پرداخت به جامعه هدف و پرداخت‌های موضوع این ماده حداکثر سه ماه پس از تصویب این قانون با پیشنهاد وزیر امور اقتصادی و دارایی، رفاه و تامین اجتماعی و رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور به تصویب هیات وزیران خواهد رسید.

۴۵. دولت می‌تواند حساب هدفمندسازی یارانه‌ها را بنام سرپرست خانواده‌های مشمول یا فرد واجد شرایط دیگری که توسط دولت تعیین می‌شود افتتاح کند. دولت مجاز به اعمال کنترل بر نحوه هزینه‌کرد وجوه موضوع حساب مذکور از جمله زمان مجاز، نوع برداشت و برگشت مبالغی که به اشتباه واریز شده‌اند، می‌باشد.

۴۶. آیین‌نامه اجرایی این ماده از جمله روش حمایت از بخش‌های صنایع، کشاورزی و خدمات و روش پرداخت موضوع این ماده حداکثر ظرف مدت سه ماه پس از تصویب این قانون با پیشنهاد وزیر امور اقتصادی و دارایی، صنایع و معادن، جهاد کشاورزی، بازرگانی، نفت، نیرو، کشور، رییس اتاق بازرگانی، صنایع و معادن، دبیر کل اتاق تعاون و رییس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور به تصویب هیات وزیران می‌رسد.

47. Public Transportation Development and Fuel Consumption Management Law

۴۸. دولت مکلف است اعتبارات منابع و مصارف موضوع مواد مذکور را در چهار ردیف مستقل در لایحه بودجه سنواتی منظور کند.

۴۹. کمک‌های نقدی و غیرنقدی ارایه شده به اشخاص حقیقی و حقوقی در نتیجه اجرای این قانون از پرداخت مالیات بر درآمد موضوع قانون مالیات‌های مستقیم مصوب اسفندماه ۱۳۶۶ (فوریه ۱۹۸۸) و اصلاحات بعدی آن معاف می‌باشند. چنین پرداخت‌هایی به اشخاص مذکور بابت جبران تمام یا قسمتی از قیمت کالاها و خدمات ارایه شده توسط آنها مشمول حکم این ماده نخواهند بود.

۵۰. دولت مکلف است هر شش ماه یکبار گزارش تفصیلی این ماده را به دیوان محاسبات کشور و مجلس شورای اسلامی تقدیم کند.

51. Public Audit Law

52. Supreme Audit Court

داده‌های آماری

Annual Review, Central Bank of the Islamic

Republic of Iran,
http://www.cbi.ir/default_en.aspx
Economic Trends, No. 60 (and other issues),
Central Bank of the Islamic Republic of Iran,
<http://www.cbi.ir/showitem/7620.aspx>
Daily exchange rate data (since 1992),
http://www.cbi.ir/exratesadv/exratesadv_en.aspx
رسانه‌های خبری که پوشش گسترده‌ای از تحولات اقتصادی

به زبان فارسی ارائه کرده‌اند

<http://www.abrarnews.com>

مرتبط با دو سکوی خبری متمرکز بر سیاست اقتصادی و کسب و کار بوده و پوشش گسترده‌ای از تحولات به‌وجود آمده در بخش بانکداری، بیمه، سایر موسسات مالی، انرژی، خودرو، صنایع و معادن و سیاست‌های کلان اقتصادی فراهم می‌کنند.

<http://www.donya-e-eqtasad.com>

یکی از روزنامه‌های اصلی ایران که بر تحولات اقتصادی تمرکز دارد.

<http://www.mesghal.info>

منبع اصلی اطلاعات جاری نرخ‌های ارز بازار آزاد و قیمت‌های طلا در ایران می‌باشد.

<http://www.iribnews.ir>

شبکه خبری صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران؛ پوشش گسترده‌ای از تحولات اقتصادی و سیاسی در ایران را ارائه می‌دهد.

<http://www.irinn.ir>

شبکه خبری جمهوری اسلامی ایران؛ به ارائه گزارش‌هایی در خصوص وقایع اقتصادی اصلی و نظرسنجی‌های مربوط به قیمت‌های ارز خارجی و طلا در بازارهای تهران می‌پردازد.

<http://www.isna.ir/ISNA>

خبرگزاری دانشجویان ایران؛ در پوشش مصاحبه با مقامات ارشد وزارتخانه‌های اقتصادی و مقامات بانک مرکزی بسیار فعال می‌باشد.

<http://www.mehrnews.com/fa>

خبرگزاری مهر؛ به ارائه پوشش اقتصادی گسترده‌ای از تحولات اقتصادی و اطلاعاتی‌های سیاسی دولت مشتمل بر سرمقاله‌ها و تفاسیری در موضوعات اقتصادی معاصر می‌پردازد.

<http://www.irna.ir>

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران؛ به ارائه پوشش جامعی از

اخبار در ایران از جمله اخبار اقتصادی می‌پردازد.

<http://www.cbi.ir>

صفحه فارسی بانک مرکزی؛ به به‌هنگام‌سازی آمار و انتشار بیانیه‌های خبری که با تاخیر چاپ شده و یا در تارنمای انگلیسی بانک مرکزی وجود ندارد، می‌پردازد.

زبان انگلیسی

<http://www.iran-daily.com/>

<http://www.tehrantimes.com/>

<http://www.irannewsdaily.com/home.asp?home=true>

<http://www.payvand.com/news/> US based Iranian news website

<http://www.irantracker.org/> US based, managed by the American Enterprise Institute (AEI) website. Carries daily review of Iranian press, mostly highlights of political developments, with only marginal interest in economic policy; provides links to full Farsi text of the headline news.

پیوست. قانون اصلاح یارانه‌ها [۲۹]

ماده ۱. دولت مکلف به اصلاح قیمت حامل‌های انرژی با رعایت

مفاد این قانون می‌باشد: [۳۰] [۳۱] [۳۲]

قیمت‌های داخلی حامل‌های انرژی شامل بنزین، سوخت دیزل، [۳۳] نفت سوخت، [۳۴] نفت سفید، گاز پروپان مایع [۳۵] (LPG) و سایر مشتقات نفتی با لحاظ هزینه‌های مرتبط (از جمله حمل و نقل و هزینه‌های توزیع، مالیات و سایر عوارض قانونی) و بسته به کیفیت حامل‌ها، به طور تدریجی تا پایان برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (۲۰۱۰-۲۰۱۵) به سطحی خواهد رسید که کمتر از ۹۰ درصد قیمت فوب خلیج فارس نباشد. [۳۶]

میانگین قیمت فروش داخلی گاز طبیعی به صورت تدریجی به نحوی تعدیل خواهد شد که تا پایان برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به کمتر از ۷۵ درصد میانگین قیمت صادراتی گاز طبیعی پس از کسر هزینه‌های انتقال، مالیات‌ها و عوارض قانونی نرسد. [۳۷]

میانگین قیمت فروش داخلی برق به صورت تدریجی به نحوی تعدیل خواهد شد که تا پایان برنامه پنجم توسعه

اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به سطحی معادل قیمت تمام شده آن برسد. [۳۸]

ماده ۲. به منظور مدیریت اثرات نوسانات قیمت حامل‌های انرژی بر اقتصاد داخلی، دولت مجاز است در صورتی که نوسان قیمت‌ها در محدوده ۲۵ درصد قیمت فوب خلیج فارس باشد، قیمت‌های مصرف‌کننده را از طریق پرداخت یارانه و یا اخذ مابه‌التفاوت، بدون تغییر حفظ کند و مبالغ حاصل را در حساب تنظیم بازار حامل‌های انرژی در بودجه سنواتی مربوطه منظور کند. اگر نوسانات قیمتی بیش از محدوده ۲۵ درصد ذکر شده باشد، قیمت‌ها متناسب با آن تعدیل خواهد شد.

ماده ۳. دولت مجاز است به تنظیم قیمت آب و کارمزد جمع‌آوری و دفع فاضلاب طبق مفاد این قانون مبادرت کند:

میانگین قیمت آب برای مصارف مختلف به صورت تدریجی به نحوی تعیین خواهد شد که تا پایان برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به سطحی معادل قیمت تمام شده آن با توجه به کیفیت و نحوه استحصال آن برسد. [۳۹]

[۴۰]

کارمزد خدمات جمع‌آوری و دفع فاضلاب بر مبنای مجموع هزینه‌های نگهداری و بهره‌برداری از سیستم فاضلاب پس از کسر ارزش ذاتی فاضلاب تحویلی و کمک‌های دولتی در بودجه سنواتی (در ارتباط با سیاست‌های تشویقی) محاسبه خواهد شد.

ماده ۴. دولت مکلف است به منظور هدفمندی تدریجی یارانه‌های قابل پرداخت گندم، برنج، روغن خوراکی، شیر، شکر، خدمات پستی و خدمات حمل و نقل (مسافری) ریلی و هوایی تا پایان برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، ترتیبات مناسب را اتخاذ نماید. [۴۱]

ماده ۵. دولت موظف است یارانه‌های آرد و نان را به میزان مشخص شده در لایحه بودجه سالانه با استفاده از روش‌های مناسب در اختیار مصرف‌کنندگان متقاضی قرار دهد. [۴۲]

ماده ۶. دولت موظف است سیاست‌های تشویقی و حمایتی لازم برای ایجاد و گسترش واحدهای تولید نان صنعتی را اتخاذ کرده و خسارت واحدهای تولید آرد و نانی که در اجرای این

قانون ادامه فعالیت آنها با مشکل مواجه می‌شود را اجبران کند. آیین‌نامه اجرایی این ماده توسط وزارت بازرگانی و با همکاری دستگاه‌های ذیربط تهیه و حداکثر ظرف سه ماه پس از تصویب این قانون به تصویب هیات وزیران می‌رسد.

ماده ۷. دولت مجاز است حداکثر تا پنجاه درصد خالص وجوه حاصل از اجرای این قانون را در قالب موارد زیر هزینه کند: یارانه‌های نقدی و غیرنقدی به تمامی سرپرست‌های خانوارها با در نظر گرفتن سطح درآمد خانوار.

اجرای نظام جامع تامین اجتماعی برای جامعه هدف از قبیل:

۱. گسترش و تامین بیمه‌های اجتماعی، خدمات درمانی، تضمین و تقویت سلامت عمومی و پوشش درمانی برای بیماران صعب‌العلاج؛
۲. فراهم آوردن کمک‌های لازم برای تامین هزینه‌های مسکن، مقاوم‌سازی مسکن و اشتغالزایی؛
۳. توانمندسازی اجرای برنامه‌های حمایت اجتماعی. [۴۳] [۴۴]

ماده ۸. دولت مکلف است سی درصد خالص وجوه حاصل از اجرای این قانون را برای پرداخت کمک‌های بلاعوض یا یارانه سود تسهیلات بانک و یا وجوه اداره شده برای اجرای موارد زیر هزینه کند: [۴۵]

بهینه‌سازی مصرف انرژی در واحدهای تولیدی، خدماتی و مسکونی و تشویق به صرفه‌جویی و رعایت الگوی مصرف تعیین شده توسط سازمان‌های اجرایی ذیربط.

اصلاح ساختار فناوری واحدهای تولیدی با هدف افزایش کارایی انرژی و آب و توسعه تولید برق از منابع تجدیدپذیر.

جبران بخشی از زیان شرکت‌های ارایه‌دهنده خدمات آب و فاضلاب، برق و گاز طبیعی و فرآورده‌های نفتی و شهرداری‌ها و دهرداری‌ها در نتیجه اجرای این قانون.

گسترش و بهبود حمل و نقل عمومی در چارچوب «قانون توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت» [۴۶] و پرداخت حداکثر تا سقف اعتبارات ماده (۹) قانون مذکور. حمایت از تولیدکنندگان بخش کشاورزی و صنعتی.

حمایت از تولید نان صنعتی.

حمایت از صادرات غیرنفتی.

توسعه خدمات الکترونیکی تعاملی به منظور حذف یا کاهش

نیاز به رفت و آمدهای غیرضرور.

ماده ۹. منابع موضوع مواد (۷) و (۸) این قانون از جمله کمک‌ها، تسهیلات و وجوه اداره شده از طریق بانک‌ها و موسسات مالی و اعتباری دولتی و غیردولتی در اختیار اشخاص مذکور قرار خواهد گرفت.

ماده ۱۰. دریافت کمک‌ها و یارانه‌های موضوع مواد (۷) و (۸) این قانون منوط به ارائه اطلاعات صحیح می‌باشد. در صورت احراز عدم صحت اطلاعات ارائه شده، دولت مکلف است ضمن ممانعت از ادامه پرداخت، اقدامات قانونی لازم جهت استرداد وجوه پرداختی را به عمل آورد. چنانچه اشخاص خود را واجد شرایط بهره‌مندی از کمک‌ها و یارانه‌های موضوع مواد (۷) و (۸) این قانون تشخیص دهند، می‌توانند اعتراض خود را به کمیسیونی که در آیین‌نامه اجرایی این ماده پیش‌بینی شده است، ارائه دهند. آیین‌نامه اجرایی این ماده به پیشنهاد وزیر دادگستری، امور اقتصادی و دارایی، رفاه و تامین اجتماعی و رییس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور به تصویب هیات وزیران می‌رسد.

ماده ۱۱. دولت مجاز است حداکثر تا ۲۰ درصد خالص وجوه حاصل از اجرای این قانون را برای جبران اثرات آن بر اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای هزینه کند.

ماده ۱۲. دولت مکلف است تمامی منابع درآمدی حاصل از اجرای این قانون را به حساب خاصی با عنوان هدفمندی‌سازی یارانه‌ها نزد خزانه داری کل واریز نماید. ۱۰۰ درصد وجوه واریزی در موارد پیش‌بینی شده در مواد (۷)، (۸) و (۱۱) این قانون و در چارچوب قوانین بودجه سنواتی هزینه خواهد شد. [۴۷] [۴۸]

ماده ۱۳. تنخواه مورد نیاز اجرای این قانون باید در تنخواه بودجه سنواتی منظور و از محل منابع حاصل از اجرای این قانون طی سال‌های آن مستهلک شود.

ماده ۱۴. جابه‌جایی اعتبارات موضوع مواد (۷)، (۸) و (۱۱) این قانون حداکثر تا ۱۰ درصد در بودجه سالانه مجاز است؛ به نحوی که، کل وجوه حاصل باید در موارد پیش‌بینی شده در این قانون صرف شود.

ماده ۱۵. به دولت اجازه داده می‌شود ظرف مدت یک ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون، سازمانی با ماهیت شرکت دولتی به نام «سازمان هدفمندی یارانه‌ها» برای اجرای این قانون مطابق با قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور با استفاده از منابع موجود (تسهیلات، نیروی انسانی و اعتبارات) یا بازسازی و ادغام شرکت‌های موجود تاسیس کند. دولت مجاز است در صورت نیاز از وجوهی که در نتیجه اجرای این قانون به خزانه واریز شده است برداشت کرده و پس از کسر سهم خود مطابق ماده (۱۱) این قانون، باقیمانده را در اختیار سازمان هدفمندی یارانه‌ها قرار دهد. این مبالغ صرفاً برای اهداف و تعهدات تصریح شده در مواد (۷) و (۸) این قانون هزینه خواهد شد. سازمان به‌صورت متمرکز اداره شده و صرفاً مجاز به داشتن واحدهای ستادی، برنامه‌ریزی و نظارتی در مرکز می‌باشد. ترکیب اعضای مجمع عمومی آن شامل وزیر رفاه و تامین اجتماعی، امور اقتصادی و دارایی، بازرگانی، راه و ترابری، جهاد کشاورزی، صنایع و معادن، نفت، نیرو و رییس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور می‌باشد. اساسنامه شرکت شامل ارکان، وظایف و اختیارات آن توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تهیه و به تصویب هیات وزیران می‌رسد. وجوه و اعتبارات موضوع این قانون از جمله مواد (۱۲) و (۱۵) باید همانند سایر شرکت‌های دولتی در بودجه عمومی کشور لحاظ شود و به استثنای موارد مجاز در مفاد این قانون از جمله مواد (۲) و (۱۴) سایر تغییرات سقف اعتبارات شرکت طی سال منوط به پیشنهاد دولت و تصویب مجلس خواهد بود.

وجوه بدون استفاده هر سال باید در سال بعد مورد استفاده قرار گیرد و این امر در هر سال تعهداتی برای سال‌های بعد در چارچوب این قانون به‌وجود می‌آورد. اعتبارات موضوع این قانون مشمول قانون نحوه هزینه کردن اعتباراتی که به موجب قانون رعایت قانون محاسبات عمومی [۵۰] و سایر مقررات عمومی دولت مستثنی هستند (مصوب ۱۳۶۴/۱۱/۶ - ۲۶ ژانویه ۱۹۸۶) می‌باشد. سازمان مکلف است گزارش عملکرد، دریافت و

پرداخت‌های مرتبط با منابع حاصل از هدفمند کردن یارانه‌ها را به تفکیک مواد (۷) و (۸) هر شش ماه یکبار در اختیار کمیته برنامه و بودجه و محاسبات مجلس شورای اسلامی و سایر کمیته‌های ذیربط قرار دهد.

دیوان محاسبات کشور [۵۱] مکلف است در مقاطع شش ماهه گزارش عملیات انجام شده توسط سازمان را براساس اهداف پیش بینی شده در این قانون به مجلس شورای اسلامی ارائه نماید.

ماده ۱۶. دولت مجاز است از ابتدای ۱۳۸۹ (۲۱ مارس ۲۰۱۰)،

معافیت مالیاتی موضوع ماده (۸۴) قانون مالیات‌های مستقیم را علاوه بر افزایش سالانه آن، متناسب با تعدیل‌های قیمتی موضوع این ماده با پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی طی پنج سال حداکثر تا ۱۰۰ درصد افزایش دهد.

قانون فوق مشتمل بر ۱۶ ماده و ۱۶ تبصره روز سه شنبه مورخ ۱۵ دی‌ماه ۱۳۸۸ (۵ ژانویه ۲۰۱۰) به تصویب مجلس شورای اسلامی و در تاریخ ۲۳ دی‌ماه ۱۳۸۸ (۱۳ ژانویه ۲۰۱۰) به تایید شورای نگهبان رسید.

